

**Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo**

Poljanska cesta 28
1000 Ljubljana
T 01 300 51 00
F 01 300 51 99
www.zrss.si

RAZŠIRJENI PROGRAM OSNOVNE ŠOLE

Delovno gradivo

Ljubljana, 19. 7. 2018

Avtorji:

dr. Vinko Logaj, dr. Nataša Potočnik, Tatjana Krapše, dr. Fani Nolimal, dr. Tanja Rupnik Vec, Špela Bergoč, mag. Klavdija Šipuš, mag. Vera Bevc, mag. Katica Pevec Semec, dr. Leonida Novak, mag. Nada Nedeljko, mag. Radovan Kranjc, mag. Tanja Bezić, dr. Natalija Komljanc, mag. Andreja Bačnik, dr. Sandra Mršnik, Mihaela Kerin, Susanne Volčanšek, Nina Markun Puhan, mag. Katarina Dolgan, mag. Saša Krajšek, Irena Simčič, mag. Jana Kruh, Simona Slavič Kumer, Andreja Vouk, mag. Mariza Skvarč, Bernarda Moravec, mag. Marta Novak, Vesna Vršič, Katarina Podbornik, mag. Natalija Kocjančič, Jožica Pika Gramc, Gorazd Fišer, dr. Ada Holcar Brunbauer, mag. Tamara Malešević (vsi ZRSŠ)

Projektna skupina za poskus *Uvajanje tujega jezika v obvezni program in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli:*

dr. Stanka Lunder Verlič, MIZŠ
dr. Andreja Barle Lakota, MIZŠ
dr. Nataša Potočnik, ZRSŠ
dr. Fani Nolimal, ZRSŠ
dr. Tanja Rupnik Vec, ZRSŠ
Tatjana Krapše, ZRSŠ
dr. Sonja Pečjak, FF LJ
dr. Samo Fosnarič, PeF MB
dr. Damijan Štefanc, FF LJ
dr. Alenka Polak, PeF LJ
Marko Primožič, OŠ Ivana Groharja, Škofja Loka
Marjan Gorup, OŠ Prežihovega Voranca
mag. Marija Horvat, OŠ Franceta Prešerna Črenšovci
dr. Stanka Preskar, OŠ Cerklje ob Krki

Predlagani recenzenti za posamezna področja:**Skupina za Zdravje in gibanje**

dr. Marjeta Kovač, FŠ UL
dr. Vesna Štemberger, PEF UL
Marko Primožič, ravnatelj OŠ Ivana Groharja, Škofja Loka
mag. Mojca Bevc, NIJZ

Skupina za Kulturo in tradicijo

dr. Damjan Mandelc, FF UL
Nada Pignar, ravnateljica OŠ Ivanjkovci
Nataša Bucik, Ministrstvo za kulturo

Skupina za jezike

dr. Alja Lipovic Oštir, FF UM
dr. Karmen Pižorn, PEF UL
mag. Marijana Kolenko, ravnateljica OŠ Lava
mag. Andi Brlič, ravnatelj OŠ Pesnica

Skupina za Druge vsebine po izboru šole

dr. Majda Schmidt, PEF UM
dr. Milena Košak Babuder, PEF UL
dr. Jože Rugelj, PEF, UL
mag. Špela Drstvenšek, ravnateljica OŠ Toneta Čufarja, Maribor

1 UVOD.....	6
2 NAMEN, NAČELA IN SPLOŠNI CILJI RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE.....	7
2.1 Namen razširjenega programa osnovne šole.....	7
2.2 Načela razširjenega programa.....	8
a) Načelo odprtosti, fleksibilnosti in izbirnosti razširjenega programa.....	8
b) Načelo avtonomije in odgovornosti.....	8
c) Načelo povezovanja, sodelovanja in timskega dela.....	9
č) Načelo enakih možnosti ter upoštevanja potreb in interesov učencev.....	9
d) Načelo formativnega spremljanja in spodbujanja samoregulacije.....	9
e) Načelo spodbujanja ustvarjalnosti in inovativnosti.....	9
f) Načelo stalnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja.....	10
2.3 Splošni cilji razširjenega programa.....	11
3 IZVAJANJE RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE.....	11
4 PODROČJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA.....	13
4.1 Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje.....	13
4.1.1 Cilji področja.....	13
4.1.2 Sklopi področja.....	14
4.1.2.1 Gibanje.....	14
a) Gibanje za dobro počutje, umirjanje in sprostitev.....	15
b) Gibanje za boljšo gibalno učinkovitost.....	15
c) Korektivna vadba.....	16
č) Ustvarjanje z gibanjem.....	16
4.1.2.2 Hrana in prehranjevanje.....	17
a) Zdrav in uravnotežen jedilnik.....	18
b) Higiena.....	18
c) Označevanje živil.....	19
č) Kultura prehranjevanja.....	19
d) Različni načini prehranjevanja.....	19
4.1.2.3 Zdravje in varnost.....	20
a) Telesno in duševno zdravje ter počitek.....	21
b) Moje zdravo okolje: dom, šola ... ves planet.....	21
c) Skrb za lastno varnost in varnost drugih.....	22
č) Kemijska varnost in ravnanje z nevarnimi snovmi.....	22
d) Varna mobilnost.....	22
e) Preprečevanje odvisnosti.....	22
f) Preprečevanje različnih oblik nasilja.....	23

g) Zdravo, varno, kakovostno preživljanje prostega časa	23
4.1.3 Predlagane dejavnosti za doseganje ciljev s področja <i>Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje</i>	24
4.2 Kultura in tradicija	30
4.2.1 Cilji področja.....	31
4.2.2 Sklopi področja	31
4.2.2.1 Kultura, umetnost in dediščina	31
a) Kulturno-umetnostna vzgoja.....	32
b) Naravna dediščina in varovanje okolja.....	32
c) Tehniška kultura in dediščina	33
4.2.2.2 Kultura sobivanja	33
a) Socialno učenje.....	33
b) Kultura pogovora.....	34
c) Od šolske k državljanski kulturi	34
č) Medkulturni dialog	34
d) Prostovoljstvo	35
4.2.2.3 Tuji jeziki	35
4.2.3 Cilji in dejavnosti področja Kultura in tradicija.....	35
4.3 Vsebine iz življenja in dela osnovne šole	42
4.3.1 Cilji področja	42
4.3.2 Sklopi področja	43
4.3.2.1 Samostojno in sodelovalno učenje.....	43
a) Učenje za uspešno opravljanje šolskih in domačih nalog	43
b) Učenje z raziskovanjem in reševanjem problemov	44
c) Vseživljenjsko učenje, osebni in socialni razvoj ter karierna orientacija (KO).....	44
č) Priprava na tekmovanja	44
d) Računalniško mišljenje	44
e) Tehnologija in inovativnost	44
f) Informacijsko okolje in medijska pismenost	45
g) Dodatna podpora in pomoč učencem pri učenju.....	45
4.3.2.2 Igra in samostojno načrtovanje prostega časa.....	45
4.3.2.3 Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje	46
a) Sodelovanje v šolski skupnosti in šolskem parlamentu.....	46
b) Mednarodno sodelovanje	46
c) Medgeneracijsko sodelovanje.....	46
č) Okolje in trajnostni razvoj.....	47
4.3.3 Cilji in dejavnosti področja Iz življenja in dela šole.....	47

4.4 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA	53
4.4.1 Splošna priporočila	53
4.4.2 Razvijanje medpredmetnih (interdisciplinarnih) kompetenc/veščin	54
5 ZNANJA IZVAJALCEV	60
6 SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE UČENČEVIH DOSEŽKOV	60
7 SPREMLJAVA IN EVALVACIJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA.....	61

1 UVOD

Osnovna šola načrtuje in izvaja razširjeni program skladno z določbami Zakona o osnovni šoli (ZOsn 2006, zlasti 20. do 27. člen) in predmetnikom osnovne šole (Predmetnik ... 2014). Izvajanje razširjenega programa temelji na skupnih družbenih vrednotah,¹ načelih ter ciljih osnovnošolskega izobraževanja, strokovnih in konceptualnih izhodiščih,² pa tudi relevantnih ugotovitvah empiričnih raziskav.³ Pričujoči kurikularni dokument predstavlja strokovno podlago za izvedbo vzgojno-izobraževalnih dejavnosti razširjenega programa, ki smiselno dopolnjujejo obvezni program osnovne šole in prispevajo h kakovostnemu preživljanju prostega časa učenk in učencev.

V tem kurikularnem dokumentu so načela, cilji, vsebine in dejavnosti razširjenega programa osnovne šole smiselno povezani v celoto, ki šoli in strokovnim delavcem omogoča avtonomno in kakovostno načrtovanje razširjenega programa ter njegovo izvajanje v skladu s sodobnimi spoznanji o kakovostnem učenju in poučevanju.

Dokument *Razširjeni program osnovne šole* tako vsebuje najprej opredelitev temeljnega **namena**, načel in splošnih **ciljev** razširjenega programa, v nadaljevanju pa je slednji razdeljen na tri nosilna področja:

- Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje (področje A),
- Kultura in tradicija (področje B),
- Vsebine iz življenja in dela osnovne šole (področje C).

Za vsako od teh področij so najprej navedeni *cilji področja*, ki opredeljujejo temeljni namen izvajanja dejavnosti na posameznem področju in so kot taki tudi ključna kurikularna orientacija za načrtovanje učnih vsebin in dejavnosti. Posamezna področja so strukturirana v več smiselno zaokroženih *sklopov*, za vsak sklop pa je v kurikularnem dokumentu navedenih nekaj *predlaganih vsebin in dejavnosti*. Slednje je mogoče neposredno vključiti v načrtovanje in izvajanje razširjenega programa, lahko pa pomenijo le usmeritev pri razmislekih in načrtovanju lastnih učnih dejavnosti.

Cilji vzgoje in izobraževanja v razširjenem programu osnovne šole izhajajo iz prizadevanj za skladen razvoj znanja in kompetenc, za katere verjamemo, da so in bodo nujne za kakovostno življenje vsakega posameznika in posameznice v 21. stoletju, zato so tudi smiselno integrirane v vsa področja razširjenega programa. So namreč pomemben vidik celovitega razvoja učenk in učencev, kar je tudi temeljni cilj osnovnošolskega izobraževanja nasploh.

Pomemben vidik razširjenega programa osnovne šole je tudi njegova inkluzivna naravnost: nikogar ne izključuje, temveč vsem omogoča vključenost v dejavnosti na različnih področjih, s čimer prispeva tako k sprejemanju različnosti kot tudi k zadovoljevanju raznolikih interesov in spodbujanju odličnosti in osebne angažiranosti prav vsake učenke in učenca.

¹ Kot so, denimo, človekove pravice, enake možnosti, demokracija, spoštovanje multikulturalnosti in različnosti, ohranjanje naravne raznolikosti.

² Poudariti velja zlasti naslednje: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS (2011); Odkrivanje in delo z nadarjenimi (1999); Podaljšano bivanje in različne oblike varstva učencev v devetletni osnovni šoli (2003); Učne težave v osnovni šoli (2008).

³ Kralj in Podovšovnik Axelsson, (2009); Kolar in Deutsch (2008); Poročilo o spremljavi neobveznih izbirnih predmetov (2015).

2 NAMEN, NAČELA IN SPLOŠNI CILJI RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE

2.1 Namen razširjenega programa osnovne šole

Temeljni namen razširjenega programa osnovne šole je vsem učencem in učenkam omogočiti zdrav in celosten osebnostni razvoj, ki sledi njihovim individualnim zmožnostim, interesom, talentom in potrebam, ob smiselnem upoštevanju individualnih aspiracij in pričakovanj. Razširjeni program osnovne šole omogoča tudi bolj poglobljeno spoznavanje učencev in prispeva k medsebojnemu sodelovanju in razvijanju kakovostnih odnosov med strokovnimi delavci in učenci, kar pomembno pripomore k večji motiviranosti obojih za doseganje ciljev osnovnošolskega programa v celoti.

Razširjeni program osnovne šole je zato treba po eni strani razumeti kot komplementarni del obveznega programa, saj je mogoče namene in cilje tako enega kot drugega uresničevati samo v smiselni sinergiji, po drugi strani pa je njegov namen dosegati tudi lastne, specifične cilje, ki jih zgolj v obveznem programu ni mogoče udejanjati v celoti.

Vrednote, kot so znanje, učenje, medsebojno sodelovanje, dejavno državljanstvo, kultura, zdravje, gibanje in igra, so temeljni gradniki razširjenega programa, ki ima tudi zaradi večjih možnosti za udejanjanje načela individualizacije izjemno pomembno vlogo pri zagotavljanju optimalnega učnega okolja za učenke in učence, ki se iz različnih razlogov srečujejo z večjimi izzivi pri opismenjevanju, usvajanju znanja in doseganju minimalnih ter temeljnih standardov znanja v osnovnošolskem izobraževanju: zaradi posebnih potreb, učnih težav, jezikovnih ovir, kulturne različnosti ali socialne in ekonomske prikrajšanosti. Prav tako pa ne gre prezreti, da je razširjeni program lahko prostor razvijanja posebnih talentov in nadarjenosti učenk in učencev, ki zmorejo in želijo doseči več, kot jim lahko šola omogoči v okviru obveznega programa.

Z razširjenim programom torej osnovna šola prispeva k:

- odpravljanju vrzeli, poglobljanju in nadgrajevanju ciljev obveznega programa osnovne šole,
- doseganju ciljev razširjenega programa,
- večji izbirnosti in participaciji učenk in učencev,
- razvijanju ustvarjalnosti in inovativnosti učenk in učencev,
- bolj poglobljenemu spoznavanju posebnosti posameznih učencev in tako večjim možnostim za udejanjanje načela individualizacije,
- razvijanju učenčevih interesov, spretnosti in znanja,
- razvijanju učnih in delovnih navad,
- spodbujanju kakovostnega preživljanja prostega časa ter zdravega življenjskega sloga.

2.2 Načela razširjenega programa

Načela razširjenega programa osnovne šole izhajajo iz splošnih načel vzgoje in izobraževanja⁴ in predstavljajo temeljno usmeritev za strokovno vzgojno-izobraževalno delo na področju razširjenega programa.⁵ Poleg splošnih načel vzgoje in izobraževanja strokovno delo na področju razširjenega programa usmerjajo tudi specifična pedagoška načela.

Načela razširjenega programa postavljajo učenca v ospredje učnega procesa.

a) Načelo odprtosti, fleksibilnosti in izbirnosti razširjenega programa

Šola načrtuje izvajanje razširjenega programa tako, da zagotovi organizacijsko, vsebinsko in didaktično raznoliko ponudbo vzgojno-izobraževalnih dejavnosti (v nadaljevanju: VI-dejavnosti), ki omogočajo skladen in celovit (spoznavni, čustveni, socialni in fizični) razvoj učencev. Dejavnosti so organizirane fleksibilno, bodisi enakomerno skozi vse šolsko leto bodisi v strnjenih časovnih obdobjih, ki lahko trajajo različno dolgo.

VI-dejavnosti šola smiselno umešča v posamezne področne sklope, pri čemer učencem omogoča, da med različnimi dejavnostmi izbirajo tiste, ki so skladne z njihovimi interesi, potrebami, željami in morebitno nadarjenostjo.

Učenci lahko med dejavnostmi fleksibilno prehajajo, kolikor ni za posamezno dejavnost vnaprej določeno, da zahteva daljšo in kontinuirano udeležbo učencev, ki se zanjo odločijo. Pri izbiri dejavnosti so deležni podpore učiteljev in drugih strokovnih delavcev, ki jih lahko ustrezno usmerjajo (mentorji, svetovalni delavci, razredniki ipd.).

Šola pri izvajanju razširjenega programa sodeluje s starši, drugimi šolami ter ustanovami v neposrednem okolju, zlasti z lokalno knjižnico, kulturnimi, zdravstvenimi, športnimi in drugimi institucijami.

b) Načelo avtonomije in odgovornosti

Šola pred začetkom šolskega leta opravi celovito analizo značilnosti, potreb, izraženih pričakovanj in interesov ter nadarjenosti svojih učencev. Na podlagi analize pripravi ponudbo dejavnosti razširjenega programa po posameznih področjih, pri čemer upošteva objektivne možnosti (kadrovske, infrastrukturne ipd.), posebnosti šole ter možnosti, ki jih za izvajanje dejavnosti ponujata ožje in širše okolje.

Učenci se po lastni izbiri vključujejo v posamezne ponujene dejavnosti. Učitelji jih spodbujajo, da po svojih zmožnostih sodelujejo tudi pri načrtovanju, izvajanju, spremljanju in evalvaciji izbranih dejavnosti. Ob tem se učijo prevzemati tudi odgovornost za doseganje ciljev učenja in učnih rezultatov.

⁴ Sistem vzgoje in izobraževanja v RS temelji na enotnih načelih, ki veljajo za predšolsko vzgojo ter osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje: 1. načelo pluralizma, demokratičnosti, pravičnosti in enakih možnosti; 2. načelo upoštevanja različnosti otrok in mladostnikov, možnost izbire in zagotavljanje različnih poti do znanja ter vseživljenjskega učenja; 3. načelo vključujoče obravnave in takojšnje pomoči otrokom in mladostnikom; 4. načelo avtonomnosti, strokovnosti in odgovornosti do ljudi in okolja; 5. načelo sodelovanja s starši in okoljem; 6. načelo optimalnega razvoja in ohranjanja ravnotežja med področji razvoja; 7. načelo stalnega ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti ter razvoja; 8. načelo zagotavljanja kakovostne splošne izobrazbe ter kakovostnega in trajnega znanja; 9. načelo razvijanja komunikacijskih sposobnosti otrok in mladostnikov; 10. načelo oblikovanja in širjenja nacionalne kulture ter medkulturnosti; 11. načelo oblikovanja zavesti o lastni identiteti in aktivnega vključevanja v oblikovanje ter širjenje dediščinskih skupnosti (Bela knjiga, 2011).

⁵ Bela knjiga 2011, str. 13; Zakon o vrtcih, Ur. l. RS, št. 100/2005, 3. člen; Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), Ur. l. RS, št.; Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), Ur. l. RS, št. 16/07, 2. člen; Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS, 2011.

Strokovni delavci upoštevajo izražene izbire učencev in jih pri prizadevanjih za osebni razvoj ter doseganju vzgojno-izobraževalnih ciljev strokovno podpirajo in usmerjajo.

c) Načelo povezovanja, sodelovanja in timskega dela

Dejavnosti razširjenega programa osnovne šole se smiselno povezujejo, prepletajo in dopolnjujejo z VI-dejavnostmi obveznega programa. V ta namen šola zagotavlja pogoje za ustrezno in stalno timsko povezovanje in sodelovanje med strokovnimi delavci šole pa tudi z zunanjimi sodelavci v obveznem in razširjenem programu. Povezovanje in sodelovanje potekata po horizontali in vertikali obveznega in razširjenega programa osnovne šole, pri čemer imajo možnost sodelovati vsi v osnovnošolski program vključeni deležniki.

Učitelj razširjenega programa učencem nudi strokovno podporo pri vključevanju v VI-dejavnosti razširjenega programa, jih spremlja in ugotavlja napredek pri doseganju zastavljenih ciljev.

Šola ustvarja pogoje za medgeneracijsko in medvrstniško sodelovanje učencev, kamor spadajo zlasti medsebojno sodelovanje pri učenju, medvrstniška učna in druga pomoč ter razvoj socialnih in emocionalnih veščin.

č) Načelo enakih možnosti ter upoštevanja potreb in interesov učencev

Z ustreznimi ukrepi učne diferenciacije in individualizacije šola učencem zagotavlja enake možnosti za samostojno učenje, optimalno rast in razvoj. Pri tem vsakemu učencu zagotovi možnost odpravljanja vrzeli v znanju, poglobljanja znanja, hitrejšega napredovanja, nadgradnje in morebitne akceleracije na področjih, kjer izkazuje posebne talente ali nadarjenost.

Učitelj, ki izvaja dejavnosti v razširjenem programu, oz. učitelj razrednik učencem in staršem svetuje pri optimalni izbiri dejavnosti, ki jih šola ponuja v okviru razširjenega programa.

Pri vključevanju v razširjeni program šola poskrbi za individualno obravnavo vsakega učenca, pri čemer zagotovi, da njegova učna obremenjenost ni manjša ali neskladna z njegovimi učnimi in drugimi zmožnostmi.

d) Načelo formativnega spremljanja in spodbujanja samoregulacije

Uspešno uresničevanje razširjenega programa šola zagotavlja s formativnim spremljanjem: 1. na ravni šole pri dejavnostih razširjenega programa, 2. na ravni strokovnih delavcev, ki so vključeni v izvajanje razširjenega programa), in 3. na ravni učencev.

Na ravni šole se po posameznih časovnih obdobjih spremlja in evalvira izvajanje posameznih dejavnosti razširjenega programa. Glede na ugotovitve se določi izbor dejavnosti za naslednje časovno obdobje.

Formativno spremljanje udeležajo tudi strokovni delavci, izvajalci razširjenega programa, tako da načrtujejo, spremljajo in evalvirajo svoje strokovno delo ter glede na ugotovitve načrtujejo svoj kratkoročni in dolgoročni profesionalni razvoj.

Učenec spremlja lasten napredek pri doseganju ciljev v izbranih VI-dejavnostih razširjenega programa. Tako pridobiva samozavest in razvija odgovornost do sebe, vrstnikov in družbe. Učitelj, ki izvaja dejavnosti razširjenega programa, ga pri tem spodbuja, podpira in usmerja, učitelj razrednik spremlja izvajanje VI-dejavnosti in daje pobude za morebitno reorganizacijo razširjenega programa.

e) Načelo spodbujanja ustvarjalnosti in inovativnosti

Z dejavnostmi na posameznih področjih v okviru razširjenega programa spodbujamo in razvijamo znanje, spretnosti in veščine učencev, ki vodijo k doseganju ciljev in razvoju osebnostnih lastnosti, kot so ustvarjalnost, inovativnost in podjetnost.

Šola je dolžna zagotoviti dejavnosti razširjenega programa, ki spodbujajo in podpirajo učenca pri doseganju ciljev in uresničevanju njegovih izvirnih zamisli. Učencu zagotavlja priložnosti za osebni razvoj ter za solidarno in trajnostno naravnano delovanje (empatija, solidarnost, ohranjanje narave, skrb za lastno in za zdravje drugih ljudi ipd.).

Učence spodbujamo k proaktivnemu ravnanju pri iskanju in odzivanju na pobude in izzive šole ter okolja. Omogočimo jim, da aktivno sodelujejo v dejavnostih razširjenega programa, pridobivajo izkušnje v medsebojni interakciji ter s tem udeležujejo svoje zamisli, ki imajo zanje smisel in so lahko pomembne tudi za širšo družbo. Pri tem razvijajo praktične življenjske veščine, ustvarjalne sposobnosti, veščine eksperimentiranja, se izražajo na svojstvene načine, sodelujejo z drugimi, rešujejo probleme in prevzemajo pobude.

Pri razvoju ustvarjalnosti, inovativnosti in podjetnosti učenec vodi lastno mapo učnih dosežkov, s katero lahko spremlja svoj napredek.

f) Načelo stalnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja

Šola strokovnim delavcem v razširjenem programu zagotavlja stalno strokovno izobraževanje in usposabljanje, ki prispeva h kakovostnemu uresničevanju ciljev programa. Ustvarja spodbudno klimo za socialno druženje, izmenjavo izkušenj in znanja ter spodbuja profesionalni razvoj učiteljev. Ti spremljajo in reflektirajo svoje strokovno delo. Pri tem učitelj vodi lastno osebno mapo profesionalnega razvoja.

Učitelji, ki izvajajo dejavnosti v razširjenem programu, o organizaciji, vsebini dela z učenci in realizaciji dejavnosti poročajo vodstvu šole in razredniku. O delu v dejavnostih razširjenega programa učitelji sproti seznanjajo tudi starše, ki jih obenem spodbujajo tudi k sodelovanju pri izvedbi in evalvaciji programa.

2.3 Splošni cilji razširjenega programa

V okviru razširjenega programa šola zagotavlja:

1. smiselno in kakovostno nadgradnjo obveznega programa osnovne šole, usklajeno s potrebami in interesi učencev, pogoji šole ter možnostmi ožjega in širšega okolja;
2. spodbudno, inkluzivno, ustvarjalno⁶ in varno (socialno in fizično) učno okolje za učenje, igro, druženje, sprostitev ali počitek v času pred izvedbo obveznega programa, med njo ali po njej;
3. pogoje za uspešno samostojno učenje in pripravo učencev na pouk (opravljanje domačih nalog in drugih učnih obveznosti);
4. širok nabor učnih sredstev (2- in 3-dimenzionalnih: avtentični primeri, simulacije, modeli, tiskana in digitalna gradiva itd.) in pripomočkov (informacijsko-komunikacijska in druga digitalna tehnologija);
5. povezanost dejavnosti razširjenega programa ter skupinsko in individualno podporo in usmerjanje učencev pri načrtovanju, (sodelovanju pri) izvajanju ter spremljanju in evalvaciji dejavnosti razširjenega programa.

Učenci/-ke v razširjenem programu osnovne šole:

- avtonomno, skladno z lastnimi (osebnimi) interesi in cilji, izbirajo dejavnosti razširjenega programa, pri čemer jih strokovni delavci spodbujajo k vse večji odgovornosti za lastno učenje;
- razvijajo strategije učinkovitega učenja, delovne navade, znanje, spretnosti in veščine, ki so ključne za njihovo učno in siceršnjo uspešnost;
- razvijajo ustvarjalnost, inovativnost, kritično mišljenje in podjetnost;
- z učenjem razvijajo svoje interese, nadarjenost in talente;
- razvijajo različne vrste pismenosti, večjezičnost in zmožnosti sporazumevanja v različnih jezikih;
- usvajajo znanje in veščine prve pomoči ter se usposablajo za ustrezno odzivanje in za samopomoč v stresnih okoliščinah;
- kakovostno preživljajo svoj prosti čas ter razvijajo zdrav življenjski slog (zdravo prehranjevanje, gibanje itd.);
- razvijajo spoštovanje in usvajajo znanje o lastni kulturi ter nacionalni in svetovni kulturno-umetniški dediščini ter o drugih vsebinah po lastni izbiri glede na ponudbo šole;
- razvijajo zmožnosti za lastno uravnavanje procesov učenja in njihovo razumevanje ter se usposablajo za vseživljenjsko učenje in izbiro svoje nadaljnje izobraževalne poti.

3 IZVAJANJE RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE

Šola pripravi ponudbo dejavnosti s posameznih področij glede na splošne usmeritve⁷ in priporočila, potrebe in izražene interese učencev, prostorske in kadrovske pogoje šole ter možnosti, ki jih ponuja širše okolje. Ponudba dejavnosti je za šolo obvezna, učenci pa se prostovoljno vključujejo. Dejavnosti se na ravni načrtovanja in izvedbe med seboj smiselno povezujejo in dopolnjujejo, kar predvideva

⁶ Učno okolje, kjer so v ospredju inovativne poti učenja in kreativni učni dosežki, ki imajo uporabno/umetniško vrednost, npr. preprosti računalniški programi kot rešitev konkretnega problema, napoved vremena v lokalnem okolju; izvedba kulturne prireditve; likovni izdelki, vodič po razstavi, načrt učne poti, raziskovalna naloga, natečaji itd.)

⁷ Glede na zdaj veljavni razširjeni program in nacionalni konsenz bo v usmeritvah zagotovo zapisano, da bodo šole dolžne učencem ponuditi vsebine in cilje, ki sovpadajo z neobveznimi izbirnimi predmeti *tuji jezik, umetnost, računalništvo, šport in tehnika*.

veliko mero organizacijske prožnosti, ki jo omogočajo fleksibilni izvedbeni modeli,⁸ po katerih je mogoče dejavnosti v posameznih sklopih in na posameznih področjih izvajati časovno strnjeno.⁹

Pri organizaciji in izvajanju razširjenega programa je treba upoštevati naslednja izhodišča:

1. V 1. razredu za razliko od preostalih razredov dejavnosti načrtujemo v homogenih skupinah. Pri tem je posebej priporočljivo, da vse dni v tednu izvajajo VI-dejavnosti isti učitelji oz. vzgojitelji, da otroci v tem starostnem obdobju pri različnih dejavnostih niso izpostavljeni različnim strokovnim delavcem, ki jih poznajo slabo ali pa sploh ne.¹⁰
2. Učencem od 2. do 9. razreda šola ponudi dejavnosti, ki se lahko izvajajo v heterogenih skupinah. Glede na to, da dejavnosti sledijo specifičnim ciljem in so del razširjenega programa, ki za učence ni obvezujoč, je lahko tudi vsebinska, organizacijska, didaktična in časovna izvedba bolj dinamična in raznolika.
3. Sklopi in vsebine naj se med seboj smiselno povezujejo. Dejavnosti se praviloma izvajajo strnjeno v daljših časovnih obdobjih. Če se izvajajo v krajših časovnih obdobjih (npr. 2 meseca in ne celo polletje), je treba učencem zagotoviti vključenost v naslednjo dejavnost, ko se prva zaključi, torej skozi vse leto.
4. Če se učenci vključujejo v iste dejavnosti v več zaporednih obdobjih (polletjih/šolskih letih), je treba zagotoviti poglobljanje vsebin oz. jasno določiti, katere dejavnosti bodo nadgrajene in katere se ponavljajo in so vsakokrat namenjene drugi skupini učencev.
5. Vsebine neobveznih izbirnih predmetov tuji jezik, umetnost, računalništvo, šport in tehnika se izvajajo v enakem obsegu ur, kot to določa Zakon v osnovni šoli. Izvedbene oblike določi šola, ki pri tem upošteva časovno razporeditev preostalih dejavnosti razširjenega programa.
6. Šola ponudi dejavnosti z vseh vsebinskih področij razširjenega programa (A/B/C) v obsegu ene tretjine ur celotnega razširjenega programa za vsako področje. Pri tem na vsakem področju iz vsakega sklopa obvezno ponudi vsaj eno vsebino na letni ravni, da zagotovi uravnoteženo ponudbo. Izjema je prvo vzgojno-izobraževalno obdobje, v katerem šola na področju *Kulturna in državljska vzgoja* ne ponudi vsebin iz sklopa *tuji jeziki*.
7. Pri načrtovanju dejavnosti sta priporočljiva tudi interdisciplinarni pristop (med vsebinami posameznih področij) in izvajanje dejavnosti na različnih lokacijah v šoli in njeni okolici.

⁸ Podobno kot je npr. zasnovana izvedba fleksibilnega predmetnika (Nolimal et al., 2008; Nolimal, 2011).

⁹ V okviru šolskega leta lahko šole načrtujejo en nabor VI-dejavnosti RaP (predmetnik in posledično urnik) za prvo (5 mesecev) in en nabor za drugo polletje. Če pa želijo zagotoviti večjo pestrost VI-dejavnosti RaP in posledično pogostejše prehajanje med VI-dejavnostmi, pa načrtujejo krajša časovna obdobja, npr. tromesečje ali za dva meseca.

¹⁰ Iz navedenega razloga so v Delovno gradivo vsebinskih in organizacijskih vprašanjih 9-letne osnovne šole zapisali tudi navodilo, naj se učiteljice v prvih treh letih osnovne šole ob prehajanju iz razreda v razred ne menjavajo, temveč učence praviloma spremljajo vsa tri leta prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja.

4 PODROČJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

4.1 Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje

Po opredelitvi Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) je zdravje stanje popolne telesne, duševne in družbene blaginje. Kot tako je temeljna pravica vsakega posameznika, od katere je pomembno odvisna kakovost njegovega življenja. Redna telesna dejavnost, zdravo prehranjevanje, varno okolje in preventivno ravnanje so ključni dejavniki, ki med odraščanjem mladim zagotavljajo optimalno rast in razvoj, prispevajo k njihovemu dobremu počutju ter dolgoročno krepijo zdravje, povečujejo kakovost življenja in prispevajo k aktivnemu in zdravemu staranju.

Značilnost današnjega časa je tudi nevarnost, da postaja vse več otrok vse manj gibalno dejavnih, k čemur lahko vodijo tako vse večje socialne razlike, nezdrave prehranjevalne navade in svojevrstni, včasih tudi tvegani načini preživljanja prostega časa (Kovač s sod., 2013). Mnogi otroci in mladostniki so igro na prostem zamenjali za igro na računalnikih in v virtualnem okolju, ob tem pa se pogosto neredno in nekakovostno prehranjujejo (npr. z energijsko bogato, a hranilno revnimi živili) ter popijejo premalo tekočine. Izpostavljeni so različnim nepredvidljivim situacijam v okolju, na katere se zaradi premalo znanja in izkušenj ne morejo ustrezno odzivati.

Slovenija je že leta 2007 sprejela *Strategijo na področju telesne (gibalne) dejavnosti za krepitev zdravja*, v letu 2015 pa je Državni zbor RS sprejel *Resolucijo o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025* (Resolucija ... 2015), kjer so posebej poudarjeni kazalniki, s katerimi bo mogoče ovrednotiti doseganje strateških ciljev programa tudi med otroki in mladostniki (prav tam, str. 6–7). Med njimi velja omeniti zlasti 1) zmanjšanje deleža čezmerno hranjenih in debelih otrok in mladostnikov za 10 %; 2) povečanje deleža otrok in mladih, ki uživajo zelenjavo vsaj enkrat na dan, za 10 %; 3) zmanjšanje deleža mladostnikov, ki uživajo sladkarije in sladke pijače 2- do 4-krat na teden ali pogosteje, za 15 % (prav tam).

Zato je posebej pomembno, da učencem v šolskem prostoru ponudimo dejavnosti, ki dolgoročno pripomorejo k preprečevanju in odpravljanju negativnih posledic današnjega načina življenja in jih spodbujajo k zdravemu življenjskemu slogu, s čimer lahko pozitivno vplivamo na njihovo telesno in duševno zdravje. Različne dejavnosti s področja *Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje* v razširjenem programu morajo biti dostopne vsem učencem, saj z njimi vplivamo na zdrav telesni, čustveni, kognitivni in socialni razvoj posameznika ter ob tem poskrbimo tudi za njihovo dobro počutje in razvoj ter ohranjanje zdravih navad skozi vse življenje. Redna telesna dejavnost, uravnotežena prehrana, skrb za varno okolje vseh in sprostitvev so ključni dejavniki, ki vplivajo na zdravje in dobro počutje. Zato so v tem poglavju predstavljene različne oblike dejavnosti, ki k temu lahko prispevajo. Učenci lahko skupaj z učitelji ter starši izberejo dejavnosti, ki se skladajo z njihovimi interesi, ob tem pa razvijajo in nadgrajujejo njihova močna področja ter krepijo šibka. Ob tem imajo čas tudi za počitek, sprostitvev in umiritev. Učenci spoznajo različne vsebine in načine udeležanja zdravega življenjskega sloga, jih preizkusijo, občutijo in doživijo.

4.1.1 Cilji področja

Učenci/-ke:

- ozaveščajo pomen telesnega in duševnega zdravja za dobro počutje in kakovostno življenje;

- vse bolj razumejo pomen vsakodnevnega gibanja, uravnotežene prehrane, zdravega in varnega okolja, sprostitve in počitka;
- spoznavajo in se aktivno vključujejo v različne gibalne dejavnosti, razvijajo navade zdravega prehranjevanja, sodelujejo z drugimi ter v okolju ravnajo varno in odgovorno;
- pridobivajo znanje o preventivnem ravnanju v skrbi za zdravje in varnost (kemijska varnost, tvegana vedenja, preprečevanje nezgod in poškodb, prva pomoč, higiena, varna in zdrava spolnost, varna mobilnost);
- oblikujejo pozitiven odnos do gibanja, zdrave hrane in uravnoteženega prehranjevanja, okolja, samega sebe in drugih ter razvijajo s tem povezana pozitivna stališča, navade in ravnanja.

4.1.2 Sklopi področja

- Gibanje
- Hrana in prehranjevanje
- Zdravje in varnost

V nadaljevanju so za vsak sklop navedene *predlagane vsebine*, nato pa za vsakega od zgoraj določenih ciljev področja predlagane tudi *dejavnosti*, s katerimi je mogoče cilje dosežati. Za vsako od predlaganih dejavnosti je označeno, v katerem vzgojno-izobraževalnem obdobju jo je najbolj smiselno izvajati. Strokovni delavci, ki načrtujejo izvedbo dejavnosti na tem področju, lahko te neposredno prenesejo v prakso razširjenega programa, lahko pa so tudi izhodišče za razmislek o lastnih vsebinsko in didaktično domišljenih dejavnostih.

4.1.2.1 Gibanje

Redna telesna dejavnost je ključna za skladen razvoj, zdravje, dobro počutje otrok in mladostnikov ter njihovo kakovostno življenje. Raziskave v zadnjem obdobju kažejo rast deleža otrok s čezmerno telesno težo in debelostjo, obenem pa upad gibalnih sposobnosti, zlasti tistih, ki so povezane z dalj časa trajajočim naporom (Kovač s sod., 2011), kar terja ustrezne ukrepe. Po štirih letih izvajanja programa *Zdrav življenjski slog* je evalvacija pokazala pozitivne spremembe na področju telesnega in gibalnega razvoja otrok in mladostnikov, ki so se prostovoljno vključili v program. Izkazalo se je, da z redno in strokovno vodeno športno vadbo lahko zaustavimo trend ali ga celo obrnemo (Strel, 2015).

Zato je pomembno, da učencem poleg rednih ur športa, ki predstavlja edino redno športno dejavnost za celotno populacijo otrok od 6. do 15. leta (Kovač s sod., 2008), v šolskem prostoru ponudimo dodatne možnosti za strokovno vodeno, dovolj intenzivno, kakovostno strukturirano in redno športno dejavnost, ki bo lahko pripomogla k nevtralizaciji negativnih učinkov sodobnega načina življenja in nezdravih navad.

Smernice Svetovne zdravstvene organizacije narekujejo za mladostnike najmanj 60 minut zmerne do intenzivne telesne dejavnosti dnevno (WHO, 2010), pri čemer moramo količino in obliko telesne dejavnosti zaradi velike raznolikosti v gibalnem razvoju prilagoditi vsakemu posamezniku (Bratina s sod., 2016).

Za celosten gibalni razvoj so pomembni razvoj vseh gibalnih in funkcionalnih sposobnosti, usvajanje ustreznega znanja o gibanju in pridobivanje različnih gibalnih izkušenj, ki bodo omogočale varno in učinkovito vključevanje v različne športne dejavnosti. Ob tem ne gre prezreti pomena sprostitvenih dejavnosti in počitka, ki otrokom omogočajo umirjanje in sprostitev po umskem ali telesnem naporu. Temeljni namen športne vadbe, predvsem v obdobju otroštva in mladostništva, je omogočiti, da postane otrok oziroma mladostnik gibalno kompetentna oziroma gibalno izobražena osebnost (Kovač s sod., 2014).

V okviru sklopa *Gibanje* predlagamo naslednje vsebine:

a) Gibanje za dobro počutje, umirjanje in sprostitvev

Gibanje je pomembna protiutež negativnim posledicam današnjega načina življenja, ki se odražajo tako na zdravju kot počutju posameznika. Otroke in učence moramo zato naučiti kdaj, kako in s katerimi dejavnostmi lahko pripomorejo k nevtralizaciji negativnih učinkov in s tem vplivajo na kakovost svojega življenja. Vaje za krepitev in raztezanje vodijo k večji učinkovitosti mišičnega ustroja, vaje za stabilizacijo trupa pa preprečujejo bolečine v hrbtenici. Različne tehnike sproščanja in dihanja nas učijo, kako sprostiti in umiriti telo in um ter se pripraviti na soočanje z različnimi izzivi. Vaje za čuječnost nam pomagajo, da se bolj zavedamo svojih misli, čustev, telesnih občutkov in namer, kar lahko otrokom in mladostnikom omogoča boljše razumevanje samega sebe in zunanjega dogajanja. Z jutranjim razgibavanjem vplivamo na pospešeno dihanje in krvni obtok, s tem na boljšo prekrvitev možganov in boljšo zbranost za učenje in ustvarjanje pri pouku.

Vsebine tega sklopa se lahko izvajajo kot minuta za zdravje ali rekreativni odmor v času pred poukom, med njim ali po njem. Čas trajanja dejavnosti je treba ustrezno prilagajati, v dnevno šolsko delo pa naj bodo umeščene glede na potrebe učencev.

b) Gibanje za boljšo gibalno učinkovitost

Ustrezna gibalna kompetentnost pomembno vpliva tudi na druga razvojna področja: socialno, čustveno, spoznavno. Zato je pomembno, da v času razširjenega programa učence ustrezno gibalno spodbujamo z dejavnostmi, ki so prilagojene njihovi zrelosti, sposobnostim, zmožnostim in znanju. Slovenske smernice za telesno udejstvovanje otrok in mladostnikov v starostni skupini od 2 do 18 let priporočajo redno telesno dejavnost zdravih otrok in mladostnikov. Vsebina vadbenega programa mora biti strukturirana v skladu s splošnimi načeli športne vadbe: pripravljalni del (ogrevanje), glavni del in sklepni del (umirjanje). Glavni del vsebuje aerobno vadbo za razvoj vzdržljivosti, vadbo za moč, gibljivost in koordinacijo. Intenzivnost vadbe naj bi bila praviloma srednja, vsaj 3-krat na teden pa visoko intenzivna, kar zagotavlja večino ugodnih učinkov na kazalnike zdravja otrok (Bratina s sod., 2014). V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost otrok od 6 do 9 let) je poudarek na učenju osnovnih gibalnih vzorcev, ki predstavljajo široko podlago za usvajanje raznolikega športnega znanja ter spodbujajo igrivost, gibalno izražanje in ustvarjalnost (hoja, tek, skoki, plezanje, plazenje, lazenje, potiskanje, opiranje, nošenje, visenje, kotaljenje, padanje, vlečenje, meti v različnih okoljih, zadevanje cilja ...). Dejavnosti naj temeljijo na igri. V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost otrok od 10 do 12 let) je poudarek na usvajanju bolj kompleksnih in specializiranih gibalnih nalog, ki so sestavni del različnih športov (žogarije, igre z loparji, cirkuške spretnosti, ravnotežne spretnosti, zadevanje tarč, hokejske igre, rolanje, kolesarjenje, borilne igre ...). Pri tem upoštevamo fizično, intelektualno in socialno razvitost učencev. V zadnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost otrok od 13 do 15 let) lahko hiter telesni razvoj negativno vpliva na naučene gibalne vzorce, zato je treba učencem omogočiti ustrezne športne izzive, s katerimi jih spodbujamo k varnemu, samostojnemu, odgovornemu in učinkovitemu vključevanju v različne športne dejavnosti (individualne in kolektivne športne dejavnosti, npr. igre z žogo, pa tudi športno-rekreativne dejavnosti v sodelovanju z lokalno skupnostjo, priprava na tekmovanja, raziskovalne naloge, medgeneracijsko povezovanje z gibanjem ipd.).

Dejavnosti s predlaganimi vsebinami se lahko izvajajo pred obveznim delom OŠ-programa ali po njem. Namenjene so vsem učencem in ponujajo redno, dovolj intenzivno in kakovostno strukturirano športno vadbo (razširjeni športni program).

c) Korektivna vadba

Korektivna vadba je namenjena učencem, ki potrebujejo prilagojene gibalne spodbude in posebno skrb zaradi gibalnih, učnih, zdravstvenih ali vedenjskih posebnosti.

Posebno pozornost je treba nameniti učencem s posebnimi potrebami, tistim, ki zaostajajo na gibalnem in zaznavnem področju, gibalno manj kompetentnim, učencem s čezmerno telesno maso in tistim, ki glede na ITM sodijo v kategorije debelosti (ITM nad 30,00). Dejavnosti korektivne vadbe so namenjene tudi učencem, ki so bili poškodovani ali imajo kronične ali akutne zdravstvene težave in ustrezne zdravniške napotke. Ti učenci potrebujejo pomoč pri izbiri gibalnih dejavnosti, izvedbi gibalnih nalog, motivaciji in spremljanju napredka. Z dejavnostmi korektivne vadbe celostno vplivamo na spoznavni, gibalni, socialni in čustveni razvoj učenca.

S ciljno izbranimi vajami in elementarnimi igrami, ki omogočajo prilagajanje pravil in intenzivnosti, učenci pridobivajo vse bolj zavesten nadzor nad svojim telesom. Gibalne dejavnosti so usmerjene v izboljšanje vzdržljivosti ter gibalne učinkovitosti posameznika in izpopolnjevanje gibalnega znanja. Posebno pozornost namenimo vajam za vzravnano telesno držo, krepitev mišic stopalnega loka in izboru ustreznih vaj za izboljšanje gibljivosti ali mišične moči po sanirani poškodbi. Dlje časa trajajoče (aerobne) športne dejavnosti izboljšujejo vzdržljivost, pomagajo pri zmožnosti vzdrževanja koncentracije in skupaj z vadbo moči zmanjšujejo utrujenost in izboljšujejo kakovost življenja pri kronično bolnih otrocih in mladostnikih (Bratina s sod., 2014). Z vajami zaupanja, sodelovanja v parih ali skupinah in z nalogami medsebojne pomoči aktiviramo socialno in čustveno področje vadečih.

Korektivna vadba poteka redno, skozi vse šolsko leto, izvaja se pred obveznim delom OŠ-programa, med njim ali po njem.

č) Ustvarjanje z gibanjem

Z ustvarjalnimi dejavnostmi dopolnjujemo in nadgrajujemo znanje posameznika, kar lahko dosežemo, če učenkam in učencem omogočimo, da tudi presežejo ustaljene vzorce razmišljanja in ravnanja.

V okviru dejavnosti, ki smiselno spadajo k vsebinam ustvarjanja z gibanjem, učenci rešujejo starosti, sposobnostim in zmožnostim primerne gibalne in prostorske probleme, ki jih pripravijo učitelj ali sošolci. Tudi igre sodelovanja (angl. »cooperative games«) spodbujajo kritično in ustvarjalno razmišljanje učencev ter iskanje učinkovitih rešitev gibalnih in prostorskih problemov za posameznika ali skupino.

Z ustvarjalnim gibom in gibalno improvizacijo učenci izražajo svoja razpoloženja, občutke, misli, mnenja, doživljanje notranjega in zunanjega sveta. Gibe ustvarjajo sami po trenutnem navdihu, jih povezujejo v preproste koreografije in se orientirajo v prostoru. Poleg oblike in kakovosti giba so pomembni tudi njegova sporočilnost, izraznost ter proces doživljanja ob nastajanju.

Ustvarjalnost vadečih spodbudimo z dopolnjevanjem ali nadgradnjo že znanih gibalnih struktur (npr. sprememba zaporedja znanih gibov ali korakov, sprememba hitrosti ali glasbenega ritma). Z glasbo lahko določimo trajanje, ritem, tempo in poudarke v gibanju, ki pripomorejo k iskanju notranjih občutij in spodbudijo ustvarjalno domišljijo ustvarjalca.

Rezultat ustvarjanja z gibom je lahko gibalna pripoved ali predstava na izbrano tematiko.

Viri:

- WHO (2010). Global recommendations on Physical Activity for Health. Dostopno na:
- http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599979_eng.pdf.
- Bratina, N., Hadžić, V., Batellino, T. idr. (2016). Slovenske smernice za telesno udejstvovanje otrok in mladostnikov v starostni skupini od 2 do 18 let. Dostopno na:
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-SFD3TONS/512925ce-47e6-49c7-8f33-a2ef5a751980/PDF> (20. 5. 2018).
- Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji 2014–2023 (2014).
- Kovač, M. s sod. (2011). Učni načrt športna vzgoja. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Kovač, M. s sod. (2013). Učni načrt za neobvezni izbirni predmet šport. Ljubljana, MIZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Strel, J. (2015). Evalvacija programa Zdrav življenjski slog 2014–2015. Zavod FITlab, Ljubljana.
- Strel, J. s sod. (2017). Fantje so v povprečju manj gibalno učinkoviti, kot so bili leta 1990, dekleta pa bolj. Revija Šport.
- <http://www.nijz.si/sl/vzgoja-za-zdravje-za-otroke-in-mladostnike> (22. 2. 2018).
- Physical Activity and Learning, Finish National Board of Education, 2012.
- Več avtorjev (2011). Kulturno umetnostna vzgoja (poglavje Plesna umetnost). Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Rupnik, V. in U. (2014). Plesna umetnost. TZS, Ljubljana.
- Šimenc, L. (2007). Kontaktna improvizacija, diplomsko delo, Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Initiative games: <https://freechild.org/wp-content/uploads/2016/01/gamesguide.pdf> ;
<http://wilderdom.com/games/InitiativeGames.html> (19. 2. 2018).
- Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025 (2015). Uradni list RS, št. 58/2015 z dne 3. 8. 2015.

4.1.2.2 Hrana in prehranjevanje

Prehrana in način življenja pomembno vplivata na zdravje in počutje posameznika in sta izjemnega družbenega pomena, zato prehrani otrok in mladostnikov posvečajo mnogo pozornosti v vseh družbenih sistemih. Nezdrava prehrana in telesna nedejavnost sta med ključnimi dejavniki tveganja za nastanek kroničnih nenalezljivih bolezni, kot so bolezni srca in ožilja, rak, sladkorna bolezen in debelost. Preprečevanje s tem povezanih negativnih trendov je eden izmed poglobitvenih ciljev in izzivov številnih mednarodnih in nacionalnih organizacij. Tudi v okviru razširjenega programa osnovne šole je treba cilje in dejavnosti načrtovati tako, da prispevajo k uresničevanju različnih strateških nacionalnih in mednarodnih dokumentov. Dobro sistemsko organizirana prehrana otrok in mladostnikov je lahko eden od najbolj učinkovitih in racionalnih načinov za korekcijo nepravilne prehrane.

Šolsko prehrano ureja *Zakon o šolski prehrani* (2013). Ta med drugim določa, da morajo vzgojno-izobraževalne ustanove pri organizaciji prehrane upoštevati *Smernice za prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih ustanovah*, ki poleg zdravstvenega upoštevajo tudi vzgojno-izobraževalni vidik. Poleg organizirane prehrane v šoli otroci in mladostniki potrebujejo tudi Vi-dejavnosti, ki pripomorejo k oblikovanju zdravih prehranjevalnih navad in zdravega načina življenja.

Posebej si je treba prizadevati za uresničevanje priporočil *Globalne strategije SZO za prehrano, gibanje in zdravje, Deklaracije Generalne skupščine Združenih narodov za preventivo in kontrolo nad kroničnimi nenalezljivimi boleznimi* (Resolucija A/RES/66/2), *Globalnega akcijskega načrta Združenih narodov za*

obvladovanje kroničnih nenalezljivih bolezni za obdobje 2013–2020 (Resolucija WHA 66.10) ter *Drugega akcijskega načrta za hrano in prehrano SZO*. Glede na to, da k nezdravemu načinu prehranjevanja, zlasti pri otrocih in mladih, prispeva trženje nezdravih prehranskih izbir, je treba slediti tudi *Priporočilom za omejevanje trženja nezdrave hrane* (Resolucija WHA 60.23).

Zdrava prehrana je še posebej pomembna v obdobju odraščanja. Zagotavljanje ustreznega psihofizičnega razvoja in pridobivanje zdravih prehranjevalnih navad v tem obdobju pomembno vpliva na izbiro in način prehranjevanja tudi v poznejšem življenjskem obdobju, s tem pa na zdravje v odrasli dobi.

V okviru sklopa *Hrana in prehranjevanje* predlagamo naslednje vsebine:

a) Zdrav in uravnotežen jedilnik

Z zdravo prehrano dobi organizem vse snovi, ki jih potrebuje, da lahko ustrezno raste in se razvija. Če uživamo kakovostna živila v primernih količinah in razmerjih, bomo imeli več energije in bomo odpornejši, kar nam bo pomagalo pri varovanju lastnega zdravja.

Ustrezno sestavljeni dnevni obroki hrane zadovoljujejo človekove potrebe po hranljivih snoveh in energiji, potrebni za rast, razvoj in opravljanje življenjskih funkcij. Te potrebe so navedene v priporočilih zdrave prehrane. Z različnimi in preprostimi didaktično preišljenimi dejavnostmi lahko otroci in mladostniki ugotavljajo, koliko so v njihovi prehrani upoštevana priporočila zdrave prehrane in kako.

V okviru organizirane šolske prehrane otroke in mladostnike navajamo k temu, da zdravo prehranjevanje postane sestavni del njihovega načina življenja. Redni obroki (3 do 5 na dan) vključujejo vse skupine živil: zelenjavo, sadje, žita in žitne izdelke, mleko in mlečne izdelke, meso in mesne izdelke ter maščobe in zadovoljujejo potrebe po energijski in hranilni vrednosti prehrane, ki jo potrebuje otrok oz. mladostnik.

Za obravnavo zdravega in uravnoteženega jedilnika so priporočljive dejavnosti, ki temeljijo na izkustvenem učenju, tako da otroci in mladostniki z lastno dejavnostjo vsebine usvojijo in razumejo. To dolgoročno vpliva na oblikovanje ustreznih in zdravih prehranskih navad, kar je najboljša popotnica za zdravo življenje.

b) Higiena

Ko govorimo o higieni, imamo v mislih osebno, družinsko in javno higieno. Osebna higiena je eno od glavnih področij higiene, kamor sodi zlasti higiena telesa, oblačenja, prehrane, spanja in počitka. V vzgojno-izobraževalnih ustanovah pa je izjemno pomembna tudi javna higiena.

Otroci in mladostniki so vključeni v organiziran sistem šolske prehrane, ki je z vidika javne higiene nadzorovan in zagotavlja zdravstveno ustreznost živil. Z živili lahko ravnajo le osebe, ki so za to strokovno usposobljene in v praksi izkazujejo znanje o higieni živil in načelih higienskega nadzora (hranjenje živil, priprava hrane, delitev obrokov ...). Pri otrocih in mladostnikih je treba poskrbeti za upoštevanje osnovnih higienskih načel prehranjevanja (umivanje rok, uporaba svojega pribora, ustrezno ravnanje ob kihanju, kašljanju ...).

Z različnimi dejavnostmi otroke in mladostnike spodbujamo k celostnemu in optimalnemu osebnostnemu razvoju z razvijanjem razumevanja, uporabe in kritičnega mišljenja pri spoznavanju in navajanju upoštevanja higienskih načel pri prehranjevanju. Seznanjamo jih, kako pravilno delati z živili

in pri pripravi jedi ter kako ravnati z živili in hrano tako, da ne pride do okužbe oziroma zastrupitev s hrano.

c) Označevanje živil

Na prehranskem področju imamo raznovrstno ponudbo, ob kateri se kot potrošniki pogosto težko odločimo, kateri prehrambni izdelek bi izbrali oziroma kupili. Otroci in mladostniki so ranljiva skupina, ki je pogosto tarča zavajajočega oglaševanja, predvsem živil z nezdravim prehranskim profilom.

Živila in izdelki imajo različne oznake, ki so na embalaži predpakiranih živil ali na etiketah živil (deklaracije). Razumevanje le-teh otrokom omogoča, da so seznanjeni s sestavo, kakovostjo in varnostjo živil, ter prispeva k ravnanju z njimi, kar vodi k preudarni izbiri in nakupovanju živil ter posledično zdravemu prehranjevanju.

Da bomo otroke in mladostnike usmerili k izbiri živil in izdelkov, ki so v skladu s smernicami zdravega prehranjevanja, velja posebno pozornost nameniti dejavnostim, ki pripomorejo k boljšemu poznavanju označevanja živil. Spodbujati jih moramo k razumevanju oznak ter razvijanju kritičnega mišljenja o varnih in zdravih živilih oz. izdelkih.

č) Kultura prehranjevanja

Za vsak obrok hrane, ne glede na to, kje ga zaužijemo, si moramo vzeti čas, pri tem pa upoštevati bonton oz. kulturno vedenje pri mizi. Z različnimi dejavnostmi lahko v okviru razširjenega programa otrokom in mladostnikom omogočimo usvajanje ustreznih navad in oblikovanje osnovnih vrednot pri prehranjevanju za mizo. V šolski jedilnici, kjer se prehranjuje veliko otrok in mladostnikov, je to še toliko bolj pomembno. Kultura prehranjevanja in s tem povezano primerno vedenje nista le stvar vljudnosti in obzirnosti, temveč pripomoreta k sproščenemu vzdušju in spoštljivejšim odnosom med vrstniki.

Organizirana šolska prehrana in skupno uživanje obrokov v šoli naj prispevata tudi k razumevanju, da imajo otroci in mladostniki dovolj raznovrstne hrane, pri čemer pričakujemo, da dostojno in spoštljivo zaužijejo svoj obrok in ga praviloma tudi ne zavračajo.

Za obravnavo kulturnega prehranjevanja, kamor sodijo osnovni bonton pri jedi, pravilno sedenje in drža rok, uporaba jedilnega pribora, komunikacija za mizo, pogrinjki za različne priložnosti, odnos do hrane in zavržkov hrane, je priporočljivo načrtovati dejavnosti in jih izvajati na temelju izkušnjskega učenja, kar pomeni, da otroci in mladostniki z lastno dejavnostjo neposredno usvojene učne vsebine in vzorce razumejo, kar pri njih pusti dolgotrajnejši pečat na poti v življenje.

d) Različni načini prehranjevanja

Ljudje se prehranjujemo različno. Ustrezen način prehranjevanja je skladen z veljavnimi strokovnimi priporočili. Kljub temu pa se pojavlja vse več načinov prehranjevanja, ki pogosto nimajo ustrezne zdravstvene podlage in so lahko tudi neprimerni in nepriporočljivi predvsem za otroke in mladostnike v obdobju odraščanja. Pomembno je, da ti poznajo pozitivne in negativne strani drugačnih načinov prehranjevanja (primer: neprimerna prehrana z izločanjem posameznih skupin živil v času odraščanja idr.).

Različni načini prehranjevanja so lahko povezani tudi s posameznikovo narodnostjo in kulturo. Učenci lahko v okviru šolske prehrane in drugih dejavnosti analizirajo nacionalne jedi na podlagi poznavanja posamezne države. Zelo priporočljivo je tudi, da spoznajo različne načine prehranjevanja svojih sovrstnikov, ki jim prikažejo svoj način prehranjevanja in dejavnike, ki jih je pri njihovem prehranjevanju treba upoštevati. Ob spoznavanju različnih načinov prehranjevanja je priporočljivo, da na primer učenec, ki ima posebne prehranske potrebe, svojim vrstnikom predstavi svoj način prehranjevanja (npr. učenec, ki ima celiakijo, lahko svojim vrstnikom predstavi živila in jedi, ki jih sme ali ne sme uživati, predstavi jim embalažo prehranskega izdelka, ki je opremljen z mednarodnim znakom za označevanje živil brez glutena, in tudi jedilnik, ki ga zanj pripravljajo v šolski kuhinji idr.).

Viri

- Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health (2016). World Health Organization, København.
- Jeriček Klanšček, H., Roškar, S., Koprivnikar, H., Pucelj, V., Bajt, M., Zupanič, T. (2011). Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov. Inštitut za varovanje zdravja RS, Ljubljana.
- Kobe, H., Štimec, M., Hlastan - Ribič, C., Fidler Mis, N. (2011). Food intake in Slovenian adolescents and adherence to the Optimized Mixed Diet: a nationally representative study. *Public health nutr. (Wallingford)*, 24. oktober, str. 1–9.
- Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025 (2015). Ministrstvo za zdravje, Ljubljana.
- Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010 (Uradni list RS, št. 39/2005).
- Simčič, I. (2008). Učinkovita organizacija v šolski kuhinji z različnih vidikov. Neprofitni management, Nova Gorica.
- Simčič, I. (2012). Organizirana prehrana otrok in mladostnikov v Sloveniji. *Didakta*, letn. 21, Radovljica.
- Simčič, I. et al. (2001). Učni načrt. Program osnovna šola. Gospodinjstvo. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Simčič, I. et al. (2009). Učni načrt Gospodinjstvo. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Simčič, I. et al. (2010). Smernice za prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Simčič I., Hlastan Ribič, C. (2003). Health and education intersectoral role of school nutrition and nutrition education. *The European Forum on Eating at school – making healthy choices*. Council of Europe, Strasbourg.
- Zakon o šolski prehrani (Uradni list RS, št. 3/13, 46/14 in 46/16).

4.1.2.3 Zdravje in varnost

Temelj zdravja in zdravega načina življenja se oblikuje v otroštvu in ima dolgoročne posledice za poznejše življenje. Ko govorimo o življenjskem okolju, nimamo v mislih samo zdravo, temveč tudi z ohranjanjem zdravja povezano varno okolje, ki omogoča optimalen celostni razvoj vsakega posameznika in je zelo pomembno v obdobju odraščanja. Šest kazalnikov dobrega psihičnega počutja (ang. »wellbeing«; prim. NCCA, 2017) pri posamezniku: fizična aktivnost, odgovornost, povezanost,

mentalna odpornost, (samo)spoštovanje in samozavedanje. S ponudbo različnih VI-dejavnosti v razširjenem programu želimo učencem omogočiti razvoj, poglobljanje in uporabo znanja in spretnosti ter izgrajevanje odnosa, stališč in vrednot na tem interdisciplinarnem področju. Učence želimo opolnomočiti za udeleževanje zdravega življenjskega sloga, jim omogočiti spoznavanje, razvijanje in ohranjanje zdravega ravnanja ter vplivati na razumevanje medsebojne povezanosti zdravja in varnosti.

V okviru sklopa *Zdravje in varnost* predlagamo naslednje vsebine:

a) Telesno in duševno zdravje ter počitek

Učence ozaveščamo o pomembnosti zdravja kot vrednote, ki je prvi pogoj in temelj njihovega delovanja. Spodbujamo jih k razumevanju, razvijanju, udeleževanju in ponotrnanju zdravega življenjskega sloga:

- z osnovami osebne higiene (telesna in ustna higiena, higiena v času menstruacije, higiena in kultura prehranjevanja, ustrezna športna oprema, higiena po športni aktivnosti ...);
- z redno telesno aktivnostjo in z zdravo prehrano;
- s spolno vzgojo (zdrava in varna spolnost, tvegana spolna vedenja, spolne zlorabe ...);
- z ozaveščanjem o doseganju kazalnikov kakovostnega življenja;
- z zmožnostjo prepoznavanja stanja duševnega zdravja in dejavnikov, ki nanj lahko negativno vplivajo (npr. stres, tesnoba, depresija ...);
- s seznanjanjem z različnimi tehnikami sproščanja;
- s poglobljanjem samozavedanja, samopodobe in učenjem samoregulacije misli, čustev in vedenja; z izboljšanjem komunikacije in asertivnosti; razumevanjem potreb in perspektiv; sprejemanjem drugega in različnosti, odgovornosti do sebe, drugih in okolja itd.;
- s prepoznavanjem pomembnosti počitka, sprostitve in dobrih spalnih navad za učinkovito telesno in kognitivno delovanje.

b) Moje zdravo okolje: dom, šola ... ves planet

Okoljski, ekološki in drugi raznoliki problemi naše družbe so praviloma kompleksni. Mnoga ravnanja človeka rušijo ravnovesje v naravi, kar posledično vpliva tudi na naše zdravje. Družba potrebuje ozaveščene, razumne, odgovorne in kritične državljane, ki bodo sposobni prepoznati kompleksne probleme v ožjem in širšem okolju. Zato učencem omogočamo različne dejavnosti, ki vključujejo:

- soočanje z raznolikimi dejavniki in ravnanji v njihovem ožjem (dom, šola) in širšem okolju (biosfera), ki vplivajo na njihovo zdravje;
- prepoznavanje negativnega odnosa do okolja (njihovega lastnega, znotraj družine in v družbi kot celoti) in iskanje poti k ustreznemu, pri čemer bi moral prevladovati interdisciplinarni pristop k obravnavi vsebin, ki vodi k celoviti skrbi za zdravje in varnost – lastno, celotne človeške populacije, biosfere;
- spodbujanje h kritičnemu mišljenju, ki ga lahko dosežemo z dialoško obravnavo naslednjih vprašanj: kaj vse vpliva na kakovost življenja učencev, na njihovo zdravje; kakšna je njihova okoljska, ekološka ozaveščenost in posledično skrb za zdravo domače in šolsko okolje (npr. z vidika nevarnih, nenevarnih materialov, hrupa, svetlobnega onesnaženja, energetske učinkovitosti in vrste gradenj ...); kakšno družino in družbo si želimo in zakaj ipd.

c) Skrb za lastno varnost in varnost drugih

Izjemno pomembno je, da otroke in mladostnike v različnih okoliščinah in na različne načine ter njihovi razvojni stopnji primerno vseskozi opozarjamo na osnovna načela temeljne varnosti. Tako bodo ponotranjili načela varnosti, ki bodo postala vodila njihovega ravnanja tako doma kot v šoli. Gre zlasti za načela, povezana:

- s preprečevanjem nezgod in poškodb v šoli, doma, pri različnih opravilih, v prostem času, na počitnicah;
- z osnovnimi načeli varnosti v športu, ustreznim ravnanjem pri športnih poškodbah ter športom kot preventivo pred poškodbami;
- z ustreznim ravnanjem ob morebitni nesreči doma, v šoli, na cesti, gorah, morju ipd. (klicne številke reševalcev, gasilcev, klic na pomoč);
- z nudenjem osnovne prve pomoči in s temeljnimi postopki oživljanja;
- z ustreznim ravnanjem ob izrednih razmerah, dogodkih, naravnih nesrečah, nevarnih okoliščinah (poznavanje in razumevanje evakuacijskega načrta, poznavanje poklicev in ustanov, ki nudijo pomoč, pomen dobre telesne pripravljenosti ipd.).

č) Kemijska varnost in ravnanje z nevarnimi snovmi

Danes nas, morda bolj kot kadar koli prej, obkrožajo mnoge različne kemijske snovi, ki so del našega vsakdana in so prisotne tako rekoč v vsem, kar uporabljamo oz. nas obdaja. Mnoge predstavljajo nevarnost za naše zdravje in okolje in so opredeljene kot nevarne. Pri kemijski varnosti gre za ustrezno, preudarno ravnanje s potencialno nevarnimi snovmi, da bi bilo tveganje za zdravje slehernega posameznika in okolje čim manjše. Ustrezna ozaveščenost, znanje, spretnosti (ravnanje, zaščita) in ustrezen odnos do zagotavljanja kemijske varnosti pri ravnanju s potencialno nevarnimi snovmi (čistili, detergenti, zdravili, kozmetiko, pesticidi, nanodelci) lahko v veliki meri prispevajo k zdravju. Z različnimi dejavnostmi, raziskovanjem, projektnim delom in spodbujanjem kritičnega mišljenja želimo mlade izobraziti in jim omogočiti, da kemijsko varnost ponotranjijo ter jo udejanjajo v svojem življenju – zase, za svoje bližnje, človeštvo in naravo.

d) Varna mobilnost

Varna mobilnost je sodoben način življenja in dela, katerega sestavni del so prometna kultura, zdrav način življenja, ustrezen odnos do okolja ter ekonomično ravnanje udeležencev v prometu. Učenci v prometu nastopajo v različnih vlogah: so pešci, kolesarji, sopotniki v avtomobilu, avtobusu, javnem prevozu ... Varna mobilnost temelji na usvajanju novega znanja in razvijanju različnih kompetenc, kar posledično izboljšuje ravnanje v prometu in skrb za večjo prometno varnost, ki jo učenci potrebujejo za vključevanje v življenje in družbo. Različne, zlasti praktične dejavnosti, ki so lahko interdisciplinarne, projektne in problemsko zasnovane, učencem omogočajo, da se aktivno vključujejo v promet.

e) Preprečevanje odvisnosti

Različne oblike odvisnosti lahko v pomembni meri onemogočijo zdravo življenje učenek in učencev ter imajo trajne posledice. S preventivnim delovanjem, ki vključuje aktivno udejstvovanje v različnih dejavnostih, pri katerih obravnavamo problematiko odvisnosti (kemičnih, tj. od tobaka, alkohola in preostalih drog, in nekemičnih, kot sta npr. digitalna odvisnost in odvisnost od iger na srečo), učence

ozaveščamo o vplivih oz. škodljivih posledicah različnih odvisnosti za posameznika in družbo. Ob tem poudarjamo oz. razvijamo življenjski slog, ki preprečuje nastajanje odvisnosti (npr. preventivna in kurativna vloga športa pri različnih oblikah zasvojenosti).

f) Preprečevanje različnih oblik nasilja

Zdravo in varno okolje je okolje brez nasilja, pa naj gre za dom ali šolo. Vzgoja brez nasilja vključuje prepoznavanje in raziskovanje značilnosti ter različnih oblik nasilja, ozaveščanje o posledicah nasilja, ustrezno odzivanje v morebitni vpletenosti v nasilje ipd. Učencem omogočamo izkusiti pristope, ki neposredno preprečujejo nasilna dejanja (npr. konstruktivno reševanje sporov in konfliktov, iskanje kompromisov, gradnjo asertivnosti, samopodobe, emocionalne pismenosti). Spodbujamo jih k aktivnemu vključevanju v dejavnosti, ki izpostavljajo in rešujejo problematiko:

- fizičnega nasilja (porivanje, suvanje, brcanje, davljenje, prerivanje ...),
- psihičnega nasilja (verbalno: žaljenje, zbadanje, posmehovanje, pripombe glede spola, rase, veroizpovedi, širjenje lažnih in zlonamernih govoric, zaničevanje, grožnje, opazke o vidu, telesni masi, bolezenskih stanjih ...; neverbalno: nesramne kretnje, mimika obraza, ignoriranje, sistematično izključevanje, izolacija ...),
- spletnega nasilja (nadlegovanje, ustrahovanje prek interneta, mobilnih telefonov, pošiljanje in objavljane škodljivih, neresničnih in krutih izjav, objavljane občutljivih zasebnih informacij ...),
- spolnega nasilja (namigovanje na spolnost in šale s spolno vsebino, otipavanje, opolzke geste in govorjenje ...),
- materialnega nasilja (izsiljevanje, nasilno odzemanje šolskih potrebščin, denarja, telefona ...).

g) Zdravo, varno, kakovostno preživljanje prostega časa

Sodobne tehnologije so prevzele mlade generacije in njihov prosti čas. Učence želimo usmeriti v zdrave načine preživljanja prostega časa, pri čemer jim ponudimo raznolike, prijetne, koristne oblike preživljanja prostega časa (npr. igre iz preteklosti) in z njimi skupaj poiščemo primerne načine, da bi lahko zdravo uživali sami ali v družbi s prijatelji oz. z družino v varnem okolju.

Viri

- A handbook: Planning to protect children against hazard (2004). WHO Regional Office for Europe.
- Akcijski načrt za izvajanje svetovnega akcijskega načrta mednarodne strategije ravnanja s kemikalijami (SAICM) v RS (2007).
- Akcijski načrt za kemijsko varnost otrok v RS (2008). Inštitut za varovanje zdravja, Ljubljana.
- Initiative games: <https://freechild.org/wp-content/uploads/2016/01/gamesguide.pdf>; <http://wilderdom.com/games/InitiativeGames.html> (19. 2. 2018).
- Junior cycle. NCCA (2017).
- National Council for Curriculum and Assessment (2017). Junior Cycle Wellbeing guidelines 2017. Pridobljeno na https://www.ncca.ie/media/2487/wellbeingguidelines_forjunior_cycle.pdf.
- Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih, dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/navodila-medvrstnisko-nasilje-viz-2016/#31/z>.
- Physical Activity and Learning. Finish National Board of Education (2012).
- Social, Personal and Health Education. Government of Ireland (1999).

- Strategija RS za zdrave otrok in mladostnikov v povezavi z okoljem 2012–2020 (2011). Vlada RS.
- Šimenc, L. (2007). Kontaktna improvizacija. Diplomsko delo. Fakulteta za šport.
- Več avtorjev (2011). Kulturno-umetnostna vzgoja (poglavje Plesna umetnost). Zavod RS za šolstvo.

4.1.3 Predlagane dejavnosti za doseganje ciljev s področja *Gibanje in zdravje za dobro psihično in fizično počutje*

Cilj Učenci/-ke	Predlagane dejavnosti			Predlagano trajanje dejavnosti
	1. VIO	2. VIO	3. VIO	
Ozaveščajo pomen telesnega in duševnega zdravja za dobro počutje in kakovostno življenje.	Učenci analizirajo potek svojega vsakdana in okoliščine, ki jim predstavljajo stres. Preizkušajo različne tehnike in metode za sproščanje in umirjanje (dihalne vaje, vaje za čuječnost, vaje za raztezanje, vaje za osredotočenje ...). Iz preizkušenega nabora izberejo tehniko, ki jim je najbolj blizu, in izdelajo svoj načrt za daljše obdobje. Izpeljejo načrtovani program, zapisujejo svoje občutke in opažanja, vrednotijo »rezultate« in jih utemeljujejo.			Vsaj 3 mesece
	Učenci spoznajo osnovne vaje izbrane tehnike sproščanja in umirjanja, ki jih v šoli izvajajo dvakrat na teden pred poukom določeno časovno obdobje. Oblikujejo kriterije za dobro počutje in obrazec za spremljanje počutja. Obrazec rešijo vsak dan in primerjajo zapise med dnevi, ko izvajajo tehnike sproščanja in umirjanja, in dnevi, ko jih ne. Po zaključenem obdobju analizirajo zapise in ugotovitve predstavijo vrstnikom.			Vsaj 3 mesece
			Učenci izvedejo testiranje za ŠVK, zapišejo rezultate in narišejo graf svojih dosežkov, po opravljeni analizi (FŠ) primerjajo svoje rezultate z razrednim in slovenskim povprečjem ter poiščejo svoj najboljši in najslabši rezultat (XT-vrednost). Iz analize rezultatov in znanja o tem, kaj merijo posamezni testi, razberejo svoja šibka in močna področja v gibalnih zmožnostih. Izdelajo načrt vadbe za daljše obdobje, s	Vsaj 3 mesece

		katerim bodo izboljšali svoje najslabše dosežke in vzdrževali svoja močna področja. Po izpeljanem programu opravijo ponovno testiranje, primerjajo rezultate ter vrednotijo ustreznost načrtovanih aktivnosti.	
Razumejo pomen vsakodnevne gibanja, uravnotežene prehrane, zdravega in varnega okolja, sprostitve in počitka.	Učenci predstavijo svoje razumevanje zdravega in uravnoteženega obroka, razpravljajo in zagovarjajo svoja stališča in mnenja glede ustreznega prehranjevanja, poslušajo pojmovanja svojih vrstnikov o uravnoteženem obroku, primerjajo in analizirajo svoj način prehranjevanja s svojimi vrstniki, poimenujejo hranilne snovi v šolskem jedilniku, analizirajo vsebnost potrebnih snovi in živil v šolskem jedilniku.		
		Učenci izdelajo načrt bivalnega okolja. V domačem okolju opazujejo različne bivalne objekte in beležijo opažanja. Izpostavijo lastnosti, ki se jim zdijo najbolj pomembne: videz, velikost, slog, energetska varčnost, uporabljeni materiali ... V literaturi in na spletu odkrivajo trende sodobne gradnje in oblikujejo lastne ideje. Upoštevajo zakonitosti varne in zdrave gradnje ter opremo bivalnih prostorov (materiali, laki, topila, premazi ...). Spoštujejo značilnosti okolja, upoštevajo vidik varčnosti bivanja (finančna pismenost) in uresničujejo svoje želje (slog, velikost, funkcionalnost ...). Na temelju načrta izdelajo maketo ali ustvarijo umetniško sliko, ki jo razstavijo v šolskih prostorih.	Nekaj dni (odvisno od presoje in načrtovanja učitelja)
			Učenci spoznajo (so deležni razlage ali preberejo v različnih virih) pomen razvoja izbrane gibalne ali funkcionalne sposobnosti (vzdržljivosti) na zdravje in dobro počutje. Izberejo gibalno aktivnost za razvoj le-te (npr. tek), izdelajo načrt vadbe za obdobje treh

			<p>mesecev, načrtujejo preproste vaje za merjenje in spremljanje napredka razvoja vzdržljivosti (merjenje časa, srčnega utripa, merjenje količine izdihanega zraka ...). Izvedejo načrtovani program vadbe, merijo rezultate, jih zapisujejo, primerjajo med seboj, analizirajo, pojasnjujejo rezultate in oblikujejo mnenje o napredku, tako na telesni ravni (delovanje organov, organskih sistemov) kot duševni ravni ter vrednotijo ustreznost načrtovanih aktivnosti. Svoje ugotovitve predstavijo sošolcem in staršem ob zaključku projekta.</p>	
<p>Spoznavajo in se aktivno vključujejo v različne gibalne dejavnosti, razvijajo navade zdravega prehranjevanja, sodelujejo z drugimi ter varno in odgovorno ravnaajo v okolju.</p>	<p>Učenci izberejo prostor (zunanj ali notranji), potrebno drobno športno orodje (obroči, vrvi, mehke žoge, baloni ...) in postavijo vadbeni poligon. Pri tem se dogovarjajo, kdo bo kaj postavil, kje in kakšne bodo gibalne naloge (oblikujejo lastne ideje). Posamezne naloge predstavijo, oblikujejo kriterije uspešnosti za izvedbo in dogovorjena pravila varnosti. Poligon preizkusijo in kritično ovrednotijo primernost posameznih gibalnih nalog. Po večkratni izvedbi iščejo rešitve za nadgradnjo zahtevnosti poligona in opravijo nalogo še nekajkrat. Kritično ovrednotijo opravljeno nalogo.</p>		<p>1, 2 ali 3 ure oz. popoldan</p>	
		<p>Učenci zapišejo zgodbo (pripoved, pravljico) in izberejo glasbo, ki melodično ustreza vsebini zgodbe. Pripravijo preprost scenarij, na podlagi katerega zgodbo ob glasbeni spremljavi uprizorijo z gibom. Pri tem uporabljajo že znane gibalne strukture, jih nadgrajujejo z novimi in gibalno</p>	<p>Več ur, npr. 1 mesec</p>	

		improvizirajo. Z gibom ponazarjajo različne pojme, predmete, dogodke, občutke in poskušajo prikazati zgodbo. Gibalno pripoved predstavijo sošolcem.	
Pridobivajo znanje o preventivnem ravnanju v skrbi za zdravje in varnost (kemijska varnost, tvegana vedenja, preprečevanje nezgod in poškodb, prva pomoč, higiena, varna in zdrava spolnost, varna mobilnost).	Učenci prehodijo svojo pot od doma do šole, naredijo skicirko in si zapišejo nevarne točke. V šoli izdelajo načrt varne pešpoti od doma do šole ter iščejo optimalne rešitve za izpostavljene nevarne točke. Izdelajo maketo, plakat, risbo ali skico ter predlagajo morebitne izboljšave prometne varnosti na svoji poti do šole in dajo pobudo na lokalno skupnost. Izdelajo prometni znak.		Več ur, npr. 1 mesec
		Učenci zberejo osnovne podatke o stabilizatorjih trupa: katere mišice so to, zakaj so pomembne in kako jih krepimo. S pomočjo učitelja spoznajo različne vaje in ustvarijo nabor krepilnih vaj, ki jih zapišejo/narišejo na plakat. Vaje izvajajo redno, vsak dan (v šoli ali doma). Nabor vaj dopolnjujejo.	1 mesec
		Učenci pri športu v šoli spoznajo različne raztezne vaje za preprečevanje negativnih posledic dolgotrajnega sedenja. Pripravijo nabor vaj za različne namene in skupine ljudi (raztezne vaje na stolu, raztezne vaje za starostnike, raztezne vaje za športnike ...) in izdelajo zapis z naborom vaj, slikovnim gradivom ter navodili za pravilno izvedbo. Sošolci preverijo ustreznost izbora vaj, navodil in težavnosti vaj ter posredujejo povratno informacijo. Učenci zapis dopolnijo in izdajo priročnik za raztezne vaje.	1 mesec
		Učenci izvedejo raziskavo (s pomočjo anketnega vprašalnika ali intervjujev) o pojavu različnih oblik nasilja na svoji šoli ter rezultate raziskave predstavijo sošolcem ter učiteljem. Pripravijo in izvedejo različne dejavnosti, skozi katere spoznavajo vzroke za nasilje, različne oblike nasilja, ustrezne odzive na nasilno vedenje ipd. (predavanje strokovnjaka, strokovna literatura, članki, pripoved žrtve ...). Iščejo rešitve ter ustrezne strategije za preprečevanje medvrstniškega nasilja in odzivanje nanj, ko se to pojavlja na njihovi šoli. Oblikujejo pravila spoštljivega	Več ur, npr. 1 mesec

		obnašanja in korake ustreznega ravnanja v primeru nasilja.	
		Učenci pripravijo obrazec za spremljanje svojih navad. Določijo časovno obdobje in beležijo čas ter vrsto navad: prehrana, gibanje, druženje s prijatelji, obveznosti doma, narava, raba elektronskih naprav (telefon, računalnik in televizija). Svoje zapiske primerjajo z drugimi in ocenijo, ali je mogoče katero od navad opredeliti kot odvisnost. Na podlagi znanstvenih priporočil (pregled različnih virov) določijo časovne omejitve, ki so za posamezno dejavnost še sprejemljive. Oblikujejo osebni načrt vseh svojih dejavnosti za neko časovno obdobje, ki preprečuje odvisnosti in spodbuja zdrav življenjski slog. Po opravljeni nalogi reflektirajo svoje počutje in kakovost bivanja.	3 mesece
		Učenci teden dni kontinuirano spremljajo in beležijo svoja dejanja in dejanja družine, za katera menijo, da negativno vplivajo na biotske sisteme (organizme, ekosisteme, biosfero). Razložijo, zakaj ta dejanja vplivajo na lastno okolje in biotske sisteme in kako, ter skušajo poiskati rešitve, s katerimi bi omilili ali preprečili negativne posledice svojih dejanj, dejanj družine ter celotnega človeštva na okolje (lastno okolje in biosfero).	1 teden
Oblikujejo pozitiven odnos do gibanja, zdrave hrane in uravnoteženega prehranjevanja, okolja, samega sebe in drugih ter razvijajo s tem povezana pozitivna	Učenci ustvarjajo in sodelujejo pri oblikovanju skupnih pravil lepega obnašanja in kulturnega prehranjevanja pri mizi v šolski jedilnici in drugod. Pri uživanju prehranskih obrokov uporabljajo jedilni pribor. Sami in s svojimi vrstniki vrednotijo kulturo uživanja hrane v sklopu organizirane šolske prehrane ter predlagajo potrebne izboljšave. Preverjajo količino zavržene hrane v šolski jedilnici in iščejo rešitve za zmanjšanje le-te.		

stališča, navade in ravnanja.	Učenci oblikujejo pravilnik o ustrezni športni opremi, v katerem določijo vrsto in kakovost športne opreme glede na različne letne čase in raznolike vsebine pri šolskih dejavnostih, ki vsebujejo gibanje (dvoranski športi, pohodništvo, ples ...). Oblikujejo navodila za osebno higieno po športni dejavnosti in jih predstavijo učitelju in drugim učencem ter jih plakate obesijo na ustrezna mesta v šoli. Spodbudijo vodstvo šole, da uredi kopalniške prostore tako, da zagotavljajo zasebnost pri umivanju in čistočo. Z učitelji gibalnih dejavnosti sklenejo dogovor, da pedagoški proces pravočasno zaključijo, da učenci lahko poskrbijo za osebno higieno.		1 teden
	Učenci spoznajo pravila športnega obnašanja, na podlagi katerih oblikujejo obrazec za vrednotenje športnega obnašanja v moštvenih igrah. Vsako pravilo jasno definirajo in podkrepijo s primeri iz prakse. Pravila zapišejo na plakat in obesijo na steno v telovadnici. Med igranjem moštvene igre dokazujejo poznavanje pravil, tako da jih spoštujejo. Ob morebitni kršitvi igre prekinejo in sprejmejo sodniško odločitev, v primeru nestrinjanja se o obnašanju pogovorijo, pojasnijo ravnanje, predlagajo rešitev, sprejmejo odločitev oz. sklenejo kompromis. Ob zaključku igre reflektirajo, športno obnašanje nasprotne ekipe kritično vrednotijo in svoje stališče utemeljijo.		Več ur, npr. 1 teden
		Učenci skozi igro vlog prikažejo različne hipotetične družinske situacije. Tisti, ki igro opazujejo, odkrivajo najbolj pogoste vzorce obnašanja in jih razvrstijo v smiselne skupine (glasna in nespoštljiva komunikacija, omejitve in prepovedi, zaupanje	

			staršev ...). Na okrogli mizi obravnavajo posamezno skupino problemov in iščejo rešitve, s katerimi bi lahko izboljšali odnose v družini. O ustreznih družinskih razmerah se lahko izražajo tudi umetniško: s poezijo, prozo, glasbeno, likovno, plesno ...	
--	--	--	---	--

Viri

- Bahovec Dolar, E., Bregar Golobič, K., Čas, M. idr. (1999). Kurikulum za vrtce. MIZŠ, Ljubljana.
- Cankar, A., Flisek, M., Pleteršek, K., Kolar, M. (1998). Z igro se učimo. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Kovač, M. s sod. (2011). Učni načrt za športno vzgojo. MIZŠ, Ljubljana.
- Kovač, M. s sod. (2013). Učni načrt za neobvezni izbirni predmet šport. MIZŠ, Ljubljana.
- Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/navodila-medvrstnisko-nasilje-viz-2016/#31/z>.
- Pistotnik, B. (1995). Vedno z igro. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Videmšek, M., Stančevič, B. (2004). Popestrimo športno vzgojo. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Videmšek, M., Stančevič, B. (2011). Ulovimo prosti čas. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Videmšek, M., Stančevič, B., Permanšek, M. (2014). Igrive športne urice. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Videmšek, M., Tomazini, P., Grozdek, M. (2007). Gibalne igre z improviziranimi pripomočki. Fakulteta za šport, Ljubljana.

4.2 Kultura in tradicija

Področje *Kultura in tradicija* pri učencih razvija znanja, veščine, vrednote in stališča, ki se nanašajo na kulturno zavest in izražanje, socialno in državljansko kompetenco ter sporazumevanje v lastnem in tujih jezikih (prim. Bela knjiga, 2011, str. 9., 10. in 11. načelo, in Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta Evrope o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje, 2006). Vključuje kulturno-umetniško izražanje in ustvarjanje, kulturno, naravno dediščino, tehniško kulturo in dediščino, socialno učenje, kulturo pogovora in medsebojnega strpnega sporazumevanja, šolsko in državljansko kulturo, medkulturni dialog, prostovoljstvo in solidarnost ter sporazumevanje v lastnem in tujih jezikih. Razvijanje sporazumevanja v tujih jezikih (učenje dodatnega jezika) je prispevek k razvijanju učenčeve raznojezične kompetence, hkrati krepi njegovo razumevanje lastne in tuje kulture ter spodbuja medkulturno sporazumevanje, ki gradi kakovostnejše sobivanje in medsebojno spoštovanje. Pri učenju dodatnega tujega jezika je posebno pomembno spoznanje, da ima posameznik eno sporazumevalno zmožnost, ki se z učenjem nadaljnjih jezikov razvija in diferencira. Pri tem si učenec pomaga z

obstoječim znanjem jezikov in jezikovnimi izkušnjami. Vsebine jezikovnega pouka se navezujejo na vsebine in dejavnosti, ki se izvajajo v okviru obveznega in razširjenega programa posamezne šole.

Učenci z aktivno udeležbo in izkušnjskim učenjem razvijajo kulturno-umetniške potenciale, raziskujejo, načrtujejo in predlagajo rešitve za varovanje in ohranjanje kulturne in naravne dediščine prek medsebojno prepletenih kulturno-umetniških področij, razvijajo kulturno zavest in pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne dediščine ter njenega vključevanja v sodobnost. Pridobivajo znanja, veščine in izkušnje o vlogi posameznika in skupin v raznoliki globalni družbi, ustreznih načinih vzpostavljanja odnosov in komuniciranja v lastnem in tujih jezikih, sodelovanju in solidarnosti.

Pozitivne kulturno-umetniške izkušnje prispevajo k celovitemu razvoju osebnosti vsakega posameznika in življenju v demokratični družbi, ki temelji na znanju, občih kulturnih in civilizacijskih vrednotah, etičnih načelih, ustvarjalnosti, inovativnosti, trajnostnem delovanju in aktivnem demokratičnem državljanstvu. Poudarjen je pomen sodelovanja šole z lokalnimi in širšimi skupnostmi.

4.2.1 Cilji področja

Učenci/-ke:

- pridobivajo znanja in veščine za razvoj lastnega kulturnega in svetovnega nazora ter oblikujejo pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne kulturno-umetniške dediščine ter njenega vključevanja v sodobnost;
- krepijo in razvijajo neposredne zaznavno-doživljajske sposobnosti, ročne spretnosti, estetske izkušnje, interese, predstave, domišljijo, ustvarjalnost in inovativnost; z uporabo različnih medijev kreativno izražajo ideje, izkušnje in občutja;
- krepijo in razvijajo (samo)spoštovanje, (samo)zaupanje in odgovornost do sebe, drugih in okolja;
- krepijo in razvijajo zavest o aktivnem državljanstvu in nacionalni identiteti ter oblikujejo pozitiven odnos, vrednote in načine ravnanj do različnih etničnih, narodnih in socialnih skupin;
- krepijo znanja, spretnosti in veščine za učinkovito sodelovanje in sporazumevanje v lastnem in tujih jezikih;
- razvijajo strategije o učenju jezikov in krepijo (med)jezikovno zavest;
- krepijo in razvijajo prosocialno vedenje (empatijo, altruizem, solidarnost, prostovoljstvo);
- oblikujejo in udeležujejo zamisli in pobude v šolskem, lokalnem in širšem okolju (proaktivnost).
-

4.2.2 Sklopi področja

- Kultura, umetnost in dediščina
- Kultura sobivanja
- Tuji jeziki

4.2.2.1 Kultura, umetnost in dediščina

Sklop *Kultura, umetnost in dediščina* predstavlja široko šolsko okolje za spodbujanje učenčeve radovednosti, ustvarjalnega izražanja idej, izkušenj in občutij (Cultural Awareness and Expression Handbook, 2016, str. 16), razvijanje neposredne zaznavno-doživljajske sposobnosti, estetskih izkušenj, želja, predstav, domišljije in inovativnosti. Pri učencih spodbuja pozitiven odnos do kulture in

umetnosti, naravne in kulturne dediščine s ciljem aktivnega in kakovostnega preživljanja prostega časa. Dejavnosti učencem omogočajo razumevanje in uživanje v umetniških delih ter izražanje s pomočjo različnih medijev (prav tam, str. 17), sprostitev in ugodno počutje, zadovoljevanje njihovih interesov ter močnih področij. Prav tako omogočajo povezovanje kulture in umetnosti tudi z neumetnostnimi področji (npr. z varovanjem okolja, socialnim učenjem, zdravjem, aktivnim načinom življenja, športom ipd.) ter s kulturno in jezikovno raznolikostjo (prav tam, str. 53).

V nadaljevanju so za vsak sklop navedene *predlagane vsebine*, nato pa za vsakega od zgoraj določenih ciljev področja predlagane tudi *dejavnosti*, s katerimi je mogoče dosežati cilje. Za vsako od predlaganih dejavnosti je označeno, v katerem vzgojno-izobraževalnem obdobju jo je najbolj smiselno izvajati. Strokovni delavci, ki načrtujejo izvedbo dejavnosti na tem področju, lahko te neposredno prenesejo v prakso razširjenega programa, lahko pa so tudi izhodišče za razmislek o lastnih vsebinsko in didaktično domišljenih dejavnostih.

V okviru sklopa *Kultura, umetnost in dediščina* predlagamo naslednje vsebine:

a) Kulturno-umetnostna vzgoja

Kulturno-umetnostna vzgoja predstavlja temelj uspešnega delovanja posameznika v 21. stoletju, ker omogoča sodelovanje na kulturnem področju, razvoj ustvarjalnosti, estetske občutljivosti in inovativnosti. Hkrati omogoča dvig ravni kulturne zavesti in ozaveščanje pomena nacionalne kulturne dediščine ter izražanje kulturnih raznolikosti (prim. Bucik et al., 2011; Breznik et al., 2013).

Učenci z ustvarjanjem izražajo in spoznavajo sebe v odnosu do okolja, razvijajo moralno, kulturno vedenje in odgovornost ter pri tem osebno rastejo (izgradnja samozavesti, samopodobe, osebnostne in nacionalne identitete). Prek izkušenskega učenja pridobivajo in razvijajo znanja, veščine in stališča o kulturi in umetnosti na področjih, ki se lahko medsebojno prepletajo: gledališče (drama, lutke), glasba (pevski zbor, komorne pevske zasedbe, šolski ansambel), ples (sodobni ples, folklor), likovna in uporabne umetnosti/dizajn (arhitektura, moda); fotografske, literarne, filmske in videodejavnosti; radio, glasila in preostale medijske vsebine (gl. Breznik et al., 2013; Kolar et al., 2008; Žvar, 2003; Cultural Awareness and Expression Handbook, 2016, str. 53).

b) Naravna dediščina in varovanje okolja

Naravna dediščina predstavlja »celotno človekovo naravno okolje: ne le zavestno ali namensko oblikovano (npr. parki), temveč tudi t. i. kulturna krajina, naravno okolje z vsem življenjem v njem in s človekom, ki v njem deluje« (Baš, 2004, str. 76). Obsega »živi svet, posebne naravne pojave, geološke ali fiziografske enote, življenjske prostore ogroženih rastlinskih in živalskih vrst in živali in naravne prostore s kulturnimi vidiki in posegi, kot so kulturne krajine, fizične, biološke ali geološke formacije ipd.« (Bucik et al., 2011, str. 192). Dejavnosti pri učencih spodbujajo navdušenje nad naravo, omogočajo ozaveščanje posledic posega človeka v naravno okolje, prepoznavanje in reševanje problemov, dajanje in uresničevanje pobud v šolskem, lokalnem in/ali širšem okolju, ustvarjalno in inovativno ustvarjanje notranjega in zunanjega šolskega prostora; razumevanje povezanosti naravne in kulturne dediščine.

c) Tehniška kultura in dediščina

»Tehnološki razvoj je pokazal potrebo po ohranjanju tehniške dediščine in s tem po varovanju preteklih dosežkov človeštva na tem področju.« (Bucik et al., 2011, str. 191) Dejavnosti, povezane s tehniško kulturo in dediščino, učencem omogočajo spoznavanje in raziskovanje nacionalne kulturne dediščine (npr. tradicionalnih obrti, povezovanje z lokalnim okoljem), razvijanje ročnih spretnosti, odkrivanje, spoznavanje in raziskovanje preprostih tehniških in tehnoloških problemov, s katerimi ustvarjalno in inovativno povezujejo naravoslovna ter tehniška znanja s prakso. Tehniška dediščina se tako povezuje s sodobno tehniko in tehnologijami. Predlagane dejavnosti se lahko nanašajo na modelarstvo, elektroniko in robotiko, fotografijo, obrtništvo, konstruktorstvo, 3D-modeliranje, obdelavo in povezavo tradicionalnih, sodobnih in odsluženih gradiv (Florjančič in Zajc, 2002; Florjančič et al. 2005).

4.2.2.2 Kultura sobivanja

Kultura sobivanja vključuje pridobivanje in razvijanje znanj, veščin, vrednot in stališč, ki so ključnega pomena za učenčevo kakovostno življenje in odgovorno delovanje v šolskem, lokalnem in širšem družbenem okolju. Poudarki so na poznavanju in kritičnem razumevanju samega sebe in sveta (Competences for Democratic Culture, 2016), razvijanju sposobnosti učinkovitega oblikovanja odnosov z drugimi (razvijanje jezikovnih, komunikacijskih, večjezičnih in medkulturnih sposobnosti, sposobnost učinkovitega reševanja sporov/konfliktov) in sposobnosti sodelovanja. Konkretne izkušnje učencu omogočajo sodelovanje, poznavanje, razumevanje in udejanjanje otrokovih in človekovih pravic, izražanje in razumevanje različnih pogledov ter mnenj, zanimanje za reševanje problemov, prevzemanje odgovornosti in dolžnosti, pogajanje z ustvarjanjem zaupanja in sklepanje kompromisov. Pri učencih se razvijajo in krepijo občutek pripadnosti skupnosti, prostovoljstvo in solidarnost, demokratična kultura in državljanska zavest. Kultura sobivanja vključuje spoznavanje in učenje o jezikih, večjezičnosti, kulturah, narodih in običajih, ki se prenašajo prek tradicije z namenom presežati predsodke in stereotipe ter vzpostavljati strpnost in medkulturni dialog.

V okviru sklopa *Kultura sobivanja* predlagamo naslednje vsebine:

a) Socialno učenje

Socialno učenje vključuje vse vrste vedenj, ki jih mora obvladati posameznik, da se lahko učinkovito in konstruktivno vključi v socialno okolje. To pomeni sposobnost učencev, da v socialnem okolju uspešno zadovoljujejo svoje temeljne psihosocialne potrebe, izražajo različne interese, razvijajo potenciale in upoštevajo potrebe drugih. Učence vključujemo v različne modele/pristope prepoznavanja, spoznavanja, razumevanja in usmerjanja sebe v odnosu do drugih ljudi, v medosebnih interakcijah in različnih socialnih kontekstih (socialno čustveno opismenjevanje). Socialno učenje poteka v varnem in spodbudnem učnem okolju, v vsakodnevni učni situaciji ali sistematično pri dejavnostih, zasnovanih v ta namen (delavnice, prostovoljstvo itd.). Poudarek je na socialno-čustvenem opismenjevanju, s katerim učencem omogočamo situacije/dejavnosti za samouravnavanje svojih čustev in mišljenja (izražanje čustev, razvijanje empatije samozaupanja, samospoštovanja in odgovornosti, razvijanje potencialov, obvladovanje stresa, zavedanje lastnih predsodkov in stereotipov ter načini/veščine njihovega presežanja itd.) in vključevanje posameznika v različne interakcije (neposredno pridobivanje izkušenj, zavedanje svojih zmožnosti, prepoznavanje močnih področij, sprejemanje odločitev, samoiniciativnost – lastni prispevek –, premagovanje ovir, soočanje s težavami, reševanje konfliktov itd.).

Soudeležnost/vključenost vseh učencev pozitivno vpliva na razumevanje socialnih okoliščin, pri tem pa se krepi pripadnost različnim skupnostim in socialna odgovornost.

b) Kultura pogovora

Kultura pogovora je ena od ključnih socialnih spretnosti, za katero si je treba prizadevati na vseh ravneh (zgled učitelja) in ob vseh priložnostih v šoli. Pri tem je nujno ustvariti zaupno, spoštljivo in spodbudno ozračje. Kultura pogovora in spretnost strpnega medsebojnega sporazumevanja učencem omogoča razvijanje znanj in veščin strpne verbalne in neverbalne komunikacije pri vseh vrstah pogovorov v šoli, ožjem in širšem okolju, na spletnih in socialnih omrežjih. Dejavnosti učencem omogočajo različne izkušnje, še posebej naj bodo usmerjene v učenje kakovostnega pogovora (spoštljivost, zaupnost, čuječnost), v prevzemanje odgovornosti v neposredni in spletni komunikaciji, v uporabo veščin aktivnega poslušanja in v načine ustreznega odzivanja v različnih kontekstih (na primer: izražanje, utemeljevanje stališč in načini sprejemanja drugačnih stališč; rahljanje predsodkov/stereotipov, kočljive, pereče in intimne teme ...; Vključujoča šola, 2017).

c) Od šolske k državljski kulturi

Učenci sodelujejo v šolski skupnosti in šolskem parlamentu ter se aktivno vključujejo v reševanje aktualnih šolskih in širših družbenih problemov. Z dejavnostmi ozaveščajo pomen varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter se učijo o temeljnih načelih demokratične politične ureditve (Sardoč, 2008). Razvijajo spretnosti debatne tehnike, komunikacije in sodelovanja, kakovostnih medsebojnih odnosov, sodelujejo pri organizaciji različnih dejavnosti, oblikovanju pravil šolskega reda in vzgojnega načrta. Osrednjega pomena so glas posameznika, sprejemanje odgovornosti in konsenza pri oblikovanju skupinskih odločitev, poslušanje in sprejemanje različnih pogledov. Učenci se učijo prevzemati vloge, ki jih ima posameznik v šolski, lokalni, nacionalni in evropski ter globalni skupnosti (SPHE, 1999, str. 3–4, Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, 2007). Vključuje dejavnosti debatnih klubov, dobrodelnih in solidarnostnih akcij, medgeneracijsko mreženje (sodelovanje), trajnostno delovanje.

č) Medkulturni dialog

Šola je prostor, kjer se srečujejo posamezniki z različnimi identitetami (jezikovnimi, etničnimi, narodnostnimi, kulturnimi navadami in običaji). Ključnega pomena je vzpostavljanje varnega in spodbudnega učnega okolja (konteksta), v katerem se lahko učenci učijo o številnih etničnih, jezikovnih, socialnih in kulturnih skupinah in prepoznavajo ter cenijo prispevek vsake od teh skupin k družbi (SPHE, 1999, str. 4). S spoznavanjem in raziskovanjem drugih kultur, civilizacij in tradicij v svoji šoli in/ali okolju spodbujajo razumevanje lastne kulture, kulturne in naravne dediščine. Pomembno je razvijanje veščin kulture pogovora in spretnosti medsebojnega sporazumevanja, ki spodbujajo strpen način komuniciranja v lastnem in tujem jeziku. Veščine medkulturnega dialoga vodijo k preprečevanju nestrpnosti, neenakosti med posamezniki in ustvarjanja predsodkov ter omogočajo vključevanje posameznika v globalno družbo. Dejavnosti (prim. Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole, 2012) se izvajajo v skladu z večkulturnostjo na šoli, v sodelovanju z učenci, njihovimi starši in lokalnim okoljem, z vključevanjem maternih jezikov in kultur učencev (ob šolskih prireditvah, v šolskem glasilu, na razstavah, v literaturi itd.; Vižintin, 2017, str. 277).

d) Prostovoljstvo

Prostovoljstvo je vzgoja za solidarnost v praksi, ki presega kognitivno učenje, saj vključuje družbeni in čustveni razvoj vseh vključenih. Spodbuja povezanost med ljudmi vseh starosti in omogoča izkustveno učenje odgovornosti. Razvija sočutje in posluš za potrebe ljudi, krepi občutek smisla in empatijo. Pri učencih spodbuja lastno iniciativnost za delovanje na področjih, ki jih zanimajo. Zato je solidarnost kot vrednoto na šoli treba krepiti z usmerjanjem vseh učencev k prostovoljstvu in ob tem prostovoljcem zagotavljati mentorsko podporo. Prostovoljstvo (empatijo, altruizem, solidarnost) kot pomemben način aktivacije učencev krepimo z dejavnostmi, ki povezujejo različne deležnike v skupnosti za izvedbo skupnih solidarnih, humanitarnih, prostovoljskih dejavnosti, projektov in akcij, usmerjenih v pomoč otrokom, ljudem, živalim, okolju in širši skupnosti.

4.2.2.3 Tuji jeziki

Pri pouku dodatnega tujega jezika izhajamo iz usvojenega znanja maternega jezika in prvega tujega jezika. Tako postopoma širimo učenčev jezikovni repertoar in krepimo njegove strategije učenja jezikov. Ob začetnih formalnih stikih z drugimi jeziki učenec najprej razvija posluš za dodaten jezik. Razvija zmožnost poslušanja z razumevanjem, postopoma dodaja tvorbo dejavnost z začetnim imitiranjem, kasneje gradi osnovno jezikovno sporazumevanje in sporočanje z uporabo najosnovnejših vzorcev socialne interakcije.

Poučevanje dodatnega (tujega) jezika temelji na komunikacijskem pristopu, ki je osredinjen na učenca in naravnano dejavnostno. Jezikovne dejavnosti se povezujejo z vsebinami in dejavnostmi iz obveznega ter razširjenega programa po izboru posamezne šole.

V okviru sklopa *Tuji jeziki* predlagamo naslednje vsebine:

- Jaz in moj svet
- Moje ožje okolje
- Moje širše okolje
- Stiki med kulturami

Za uspešno in učinkovito začetno učenje dodatnega jezika sta pomembna količina in kontinuiteta jezikovnega vnosa. Priporočamo strnjeno ali fleksibilno izvajanje vsebin ali kombinacijo obeh oblik v deležu 70 ur na letni ravni.

Šola ponudi tuji jezik iz nabora, ki je določen za obvezni izbirni predmet v 7., 8. in 9. razredu (angleščina, francoščina, hrvaščina, italijanščina, kitajščina, latinščina, madžarščina, nemščina, ruščina, srbsščina, španščina). Šola lahko ponudi v okviru razširjenega programa isti jezik, ki se v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju nadaljuje kot obvezni drugi tuji jezik. Tako hkrati omogočamo daljše kontinuirano učenja dodatnega jezika v osnovnošolskem izobraževanju.

4.2.3 Cilji in dejavnosti področja Kultura in tradicija

Cilj	Predlagane dejavnosti			Predlagano trajanje dejavnosti
	1. VIO	2. VIO	3. VIO	
Učenci/-ke				

<p>Pridobivajo znanja in veščine za razvoj lastnega kulturnega in svetovnega nazora ter oblikujejo pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne kulturno-umetniške dediščine ter njenega vključevanja v sodobnost.</p>	<p>Učenci spoznavajo in zbirajo etnografske predmete; načrtujejo, kako iz starinskih predmetov sestaviti nov uporaben in/ali obenem umetniški predmet (npr. krmilnico za ptice); izvedejo načrtovano; v šolskem ali lokalnem okolju namestijo krmilnice za ptice; načrtujejo nadaljnje raziskovanje (npr. opazovanje življenja ptic, primerjanje različne vrste ptic; skrb za njihovo hranjenje); reflektirajo spoznanja.</p>		<p>Strnjeno v nekaj tednih ali vse šolsko leto</p>
	<p>Raziskujejo zgodovino, kulturno ter tehnično dediščino minigledališča in značilnosti pripovedovanja ob slikah na malem odru; iz lesa ali drugega materiala izdelajo mali oder (kot je to npr. butaj – japonsko gledališče); izdelajo risbo, grafiko ali sliko kot pomično podlago za pripovedovanje; ustvarjajo/interpretirajo izbrano zgodbo; nastopajo s pripovedovanjem zgodb z uporabo malega odra (npr. kamišibaj); reflektirajo spoznanja in občutja.</p>		<p>Strnjeno v nekaj tednih ali vse šolsko leto</p>
	<p>Izberejo pravljico, ki jo uglasbijo samostojno in/ali v skupini. Za izbrano pravljico poustvarijo in ustvarijo vokalne, instrumentalne in vokalno-instrumentalne vsebine (izbor izvajalskega sestava ter izvajalskega programa izhaja iz želja, sposobnosti, spretnosti in znanj učencev). Glasbene zamisli zapišejo z notnim ali grafičnim zapisom, zvočno eksperimentirajo, improvizirajo in izražajo lastne glasbene zamisli. Načrtujejo uprizoritev glasbene pravljice (prostor, občinstvo itd.). Po uprizoritvi razmislijo o tem, kaj jim je šlo dobro in kaj bi lahko prihodnjič še izboljšali.</p>		<p>3 mesece, 120 minut na teden</p>
	<p>Za 1. VIO je potrebna prilagoditev.</p>	<p>Ob pomoči različnih virov raziskujejo različne otroške plesne, igre in običaje; primerjajo pretekle in sodobne plesne prakse in oblikujejo lastne ideje za vključitev motivov iz plesnega izročila v sodobnost; poustvarjajo in interpretirajo; izberejo primer in načrtujejo celoten proces vključno z izvedbo.</p>	
<p>Krepijo in razvijajo neposredne zaznavno-doživljajske sposobnosti, ročne spretnosti, estetske izkušnje, interese, predstave, domišljijo, ustvarjalnost in inovativnost; z uporabo različnih medijev kreativno izražajo ideje, izkušnje in občutja.</p>	<p>Spoznajajo, poustvarjajo in doživeto interpretirajo slovenske ljudske in umetne pesmi ter pesmi drugih kultur in narodov za namene nastopov, koncertov ter drugih javnih predstavitev v ožjem ali širšem šolskem okolju (npr. nastopi ob obeleženju državnih praznikov na šoli, na proslavah šoli in kraju, ob različnih krajevnih dogodkih, zborovskih srečanjih in tekmovanjih v regiji, na državni ravni ali v tujini).</p>		<p>Celo šolsko leto: npr. za OPZ 2-krat tedensko (1. in 2. VIO), npr. za MPZ 4-krat tedensko po glasovih ter skupno vajo (2. in 3. VIO). Vaje se lahko izvajajo tudi v strnjeni obliki npr. v okviru intenzivnih pevskih vaj.</p>
	<p>Za 1. VIO je treba prilagoditi prvi del dejavnosti.</p>	<p>Načrtujejo izdelavo preprostih stavev; stavev izdelajo; ob uporabi različnih pletiv, prediv, naravnih materialov stkejo lastno tkanino za uporabne predmete (npr. torbice, denarnice, ovitki za knjige ipd.) ali</p>	<p>Strnjeno v nekaj tednih ali vse šolsko leto</p>

		kot likovno stvaritev (npr. tapiserija, makrame ipd.); pripravijo razstavo končnih izdelkov; posnamejo kratek reportažni film; fotografije, izdelajo poročilo za šolski ali lokalni časopis; reflektirajo spoznanja in občutja.		
			Spoznavajo domače obrti in podjetja v svojem kraju. S pomočjo medgeneracijskega učenja si izdelajo svoj izdelek (npr.: pletena košara (suha roba), glinena posoda, model kozolca, AŽ-panj itd.). Primerjajo stare in sodobne tehnologije za izdelavo tradicionalnih slovenskih izdelkov. Poiščejo podobnosti, razlike ter prednosti in slabosti enega in drugega načina izdelave ter jih predstavijo.	Vse šolsko leto, najmanj 2 uri strnjeno
		Raziskujejo osnove in elemente filmske umetnosti (tehnik, animacije, montaže, zvoka, scenarij, igra itd.), kreirajo in razvijajo ideje za scenarij, načrtujejo, sodelujejo pri dodeljevanju vlog, snemajo kratke igrane, dokumentarne, animirane filme, distribuirajo svoje izdelke v javnosti.	Strnjeno v nekaj tednih ali vse šolsko leto	
Krepijo in razvijajo (samo)spoštovanje, (samo)zaupanje in odgovornost do sebe, drugih in okolja.		Spoznavajo različne strategije, ki omogočajo učinkovitejše spoprijemanje z izzivi odraščanja in razvijanje socialnih ter čustvenih veščin: npr.: proces ABC, 10 korakov do boljše samopodobe, tehnike za zmanjšanje tesnobe in agresivnega vedenja idr.	Vsaj 3 mesece	
		Z raziskovalnim učenjem resničnih, avtentičnih situacij spoznavajo in odkrivajo različne probleme, načine reševanja in odzivanja nanje. Na primer: raziskovanje vlog in odnosov med vrstniki in prijatelji v oddelčni, šolski in lokalni skupnosti ter vlog in odnosov v družini. Pri tem opazujejo, zapisujejo opažanja, iščejo povezave, rešitve, kritično razmišljajo itd.	Vsaj 3 mesece	
		Oblikujejo mapo osebnih dosežkov, ki odraža dejavnosti, povezane z izgrajevanjem samospoštovanja, samozaupanja in odgovornosti do sebe, drugih in okolja. Listovnik lahko vključuje dnevniški zapis, v katerem učenec načrtuje osebni cilj, pot oziroma korake uresničevanja, samopreverjanje – na primer: Kako premagati strahove v različnih okoliščinah? Pri tem učenci izhajajo iz močnih/šibkih področij delovanja, uspehov oz. neuspehov, ciljev, potreb, lastnih interesov idr.	Vse šolsko leto	

Krepijo in razvijajo zavest o aktivnem državljanstvu in nacionalni identiteti ter oblikujejo pozitiven odnos, vrednote in načine ravnanj do različnih etničnih, narodnih in socialnih skupin.	Razumejo preprost opis osebe, predmeta, prostora, kratko sporočilo.	Strnjeno ali vse šolsko leto
	Razumejo vsebino slikanice ali stripa z znano temo in poiščejo določeno informacijo v besedilu.	
	Razumejo bistvo kratkega vsakodnevnega pogovora (na primer med vrstniki o hobijih, šoli, počitnicah).	
	V nekaj povedih predstavijo sebe, svojo družino, svoj dom, govorijo o svojih ljubljenskih in aktivnostih v prostem času.	
	Tvorijo povedi in preprosta besedila na podlagi vzorca (razglednica, vabilo, kratka osebna predstavitev, opis kraja).	
	Raziskujejo in v tujem jeziku predstavijo lastno in tujo kulturo (npr. pozdravljanje, odzdravljanje, rituali, jedi, obleka, predstavitev značilne otroške igre, opis praznikov in praznovanj), izdelajo in napišejo voščilnico v tujem/drugih jezikih ... raziskujejo in vključujejo lastni (materni) jezik pri poimenovanju osnovnega in zahtevnejšega besedišča (npr. družinskih članov, jedi, pijač itd.).	
	Načrtujejo, soustvarjajo in uresničujejo dejavnosti v mednarodnih šolskih projektih (predstavitev sebe in drugih, predstavitev šole, šolskih predmetov, šolskega reda ipd. v tujem jeziku).	
Razvijajo strategije o učenju jezikov in krepijo (med)jezikovno zavest.	Izdelajo lasten jezikovni portret oziroma svojo jezikovno biografijo.	Strnjeno ali vse šolsko leto
	Raziskujejo in odkrivajo podobnosti in razlike med jeziki (npr. Jezikovni detektivi, slovarček jezikov, prisotnih na šoli).	
	Berejo na glas (povezovanje glasu in zloga z ustreznim zapisom).	
	Pojejo pesmi, izštevanke (usvajanje besedišča, izboljšanje izgovarjave).	
	Večkrat prepíšejo besedi in povedi (izboljšanje pravopisa).	
	Se posnamejo in poslušajo z namenom izboljšati izgovarjavo.	
	Primerjajo glasove in abecedo v različnih jezikih.	
	Zapisujejo novo besedišče v obliki lastnega slovarčka.	
	Utrjujejo besedišče z didaktično igro.	
Krepijo in razvijajo prosocialno vedenje (empatijo, altruizem,	Pišejo dnevnik prostovoljstva, v katerem beležijo znanja in izkušnje, pridobljene v različnih oblikah prostovoljstva na šoli in v okolju: npr. Učna pomoč, tutorstvo, pomoč pri urejanju in skrbi šolskega prostora (knjižnica, mladinska soba, vrt idr.), pomoč v	Vse šolsko leto

solidarnost, prostovoljstvo).	vrtcu in starejšim na domu, sodelovanje z nevladnimi organizacijami: npr. Slovenska filantropija, Rdeči križ, Karitas, društva upokojencev idr.		
	Izmenjujejo pridobljene izkušnje pri prostovoljstvu in jih predstavijo ob različnih priložnostih na šoli in v okolju.		Vse šolsko leto
	Načrtujejo, organizirajo, soustvarjajo in uresničujejo starosti primerne dejavnosti: npr: zbiralne akcije za human namen. Pri tem so pozorni na promocijo akcije, s katero senzibilizirajo za potrebe soljudi v ožjem in širšem okolju.		Vse šolsko leto
		Objavljajo prostovoljske novice (npr. oglasna deska, šolski časopis, šolski radio, spletna stran šole, občinski časopis, socialna omrežja).	Vse šolsko leto
	Udeležijo se medvrstniškega tabora, ki je priložnost, da odkrivajo svoje talente, vzpostavljajo in krepijo socialnih vezi, spoznavanje raznolikosti v skupnosti, za sodelovanje in socialno učenje prek različnih dejavnosti, ki odsevajo potrebe in interes učencev. Primeri dejavnosti: predstavimo sebe (npr. s svojo najljubšo knjigo, umetniškim delom, športom), zapišemo in uprizorimo pozitivna sporočila; igre vlog za uspešno reševanje konfliktov in učenje pogajalskih veščin; impro liga za urjenje kulture pogovora; dobro delo za kraj, v katerem poteka tabor; snemanje dokumentarnega filma; izdelava izdelkov iz lesa in zapestnic iz papirja itd.		3–5 dni
Oblikujejo in udeležujejo zamisli in pobude v šolskem, lokalnem in širšem okolju (proaktivnost).	Rešujejo izziv/-e v šolskem prostoru za varnejše in spodbudno učno okolje, tako da načrtujejo celoten proces od določitve problema do uresnitve (npr. postavitve kotičkov za učenje ali dobrega počutja v razredu ali zunaj njega; knjižni kotiček, predvajanje glasbe itd.); iščejo možne rešitve in utemeljujejo ideje (npr. v okviru šolske skupnosti, parlamenta in/ali naslavlja na lokalno skupnost); sklepajo kompromise; spremljajo in preverjajo uresničevanje sprejetih dogovorov.		Vse šolsko leto ali strnjeno
	Izdelajo načrt (skico, maketo) "sanjske šole" v prihodnje, načrt predstavijo, pripravijo in odigrajo igro vlog posameznih oseb v sanjski šoli (ravnatelj, učitelj, učenec, hišnik itd.), (samo)vrednotijo predstavitev in predlagajo izboljšave.		

Didaktična priporočila

- Učitelj učence skozi procese učenja in poučevanja kulturno-umetnostno vzgaja. S kakovostno motivacijo in izbiro prilagojenih načinov dela omogoča vsem učencem, da se lahko sproščeno

izražajo in izkoristijo ter razvijajo svoje potenciale. Veliko pozornosti namenja kakovostnim medsebojnim odnosom in dobri klimi v skupini.

- Modeli izvedbe vsebin so odprte narave. Odprtost se kaže pri izbiri vsebin in načinov dela, v odprtosti časovne razporeditve in učnega prostora. Tu se skrivajo inovativne možnosti šole in pouka. Učitelj/mentor/tutor pri učencih usmerja, spodbuja, koordinira in podpira zamisli pri izvedbi različnih dejavnosti na šoli, v ožjem in širšem okolju. Pri izvajanju dejavnosti se pozornost namenja skrbi za varstvo okolja, ekološkimi vprašanjem in varstvu pri delu (pravila varnega dela).
- Učitelj skrbi za varno delo z orodji in stroji. Otroke opozarja, da se držijo pravil varnega dela.

Literatura in viri

- Akin, T., Cowan, D., Palomares, S., Schilling, D., Kajtna, T. (2000). *Pomoč otrokom pri spoprijemanju z žalostjo, strahom in jezo. Priročnik za učitelje in svetovalce*. Educy, Ljubljana.
- Baš, A. (2004). *Slovenski etnološki leksikon*. Inštitut za slovensko narodopisje, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Breznik, I. et al. (2013). *Učni načrt: Program osnovna šola: Umetnost: neobvezni izbirni predmet.:* MIZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Bucik, N., Lukan Matko, I. (ur.) (2011). *Skozi umetnost o medosebnih odnosih*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana. Prosto dostopno na: <http://projekti.inst-krim.si/index.php?id=26>.
- Bucik, Požar, Pirc [ur.]. *Kulturno-umetnostna vzgoja: priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol* (2011). MŠŠ in Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Candelier, M., Camilleri-Grima, A., Castellotti, V., de Pietro, J.-F., Lőrincz, I., Meißner, F.-J., Noguerol, A. in Schröder-Sura, A. (2017). *Referenčni okvir za pluralistične pristope k jeziku in kulturi: Zmožnosti in viri*. Svet Evrope, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- *Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies* (2016). Council of Europe.
- *Cultural Awareness and Expression Handbook. Work Plans for Culture 2015–2018/2011–2014*. (2016). European Union.
- Čok, L., Skela, J., Šečerov, N., Zorman, A. (2011). *Evropski jezikovni listovnik za osnovnošolce v starosti od 6 do 10 let*. Svet Evrope, MIZŠ, Ljubljana.
- Delors, J. et al. (1996) *Learning: The Treasure within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the 21st Century.
- Deng, W., Aimone, J. B., Gage, F. H. (2010). New neurons and new memories: How does Adult neurocampal neurogenesis affect Learning and memory? *Nature Reviews Neuroscience*, 11(5),
- Filipič, P., Kavčič, L., Kuhar, Š., Maljevac, T., Struna Bregar, A., Šubic, B. V. (2013). *Igriva arhitektura. Priročnik za izobraževanje o grajenem prostoru*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Florjančič, F., Zajc, S. (2002). *Tehnika in tehnologija od 1. do 5. razreda*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- *Formativno spremljanje v podporo učenju: priročnik za učitelje in strokovne delavce* (2016). Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Gladek, N. A. (2015). *ABC prostovoljstva v šolah. Priročnik za mentorje in koordinatorje prostovoljcev v šolah*. Slovenska filantropija, Ljubljana.
- Goetz, A., Krajnc, M., Krušič, S., Leder, T., Peštaj, M., Prassel, I., Repše, H., Saksida, K., Šturm, M. (2016). *Animirajmo! Priročnik za animirani film v vrtcih in šolah*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana. Prosto dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/animirajmo/files/assets/basic-html/index.html#1>.
- Jeriček Klanšček, H., Hočevar Grom, A., Konec Juričič, N., Roškar, S. (ur.) (2015). *Zdravje skozi umetnost. Smernice za pogovore o izbranih zdravstvenih temah za pedagoške delavce*. Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana. Prosto dostopno na:

http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/zdravje_skozi_umetnost_update_09_09_2016.pdf.

- Kobolt, A. (2010). Izstopajoče vedenje, šola, družbeni kontekst. V: Kobolt, A. (ur.). Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Kobolt, A. (2010). Oblike in pogostost motečega vedenja ter razlogi, ki jih učitelji/-ce pripisujejo takemu vedenju. V: Kobolt, A. (ur.). Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Kolar, M. et al. (2008). *Interesne dejavnosti za 9-letno osnovno šolo: Koncept.*: MŠZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Kozina, A. (2016). *Anksioznost in agresivnost v šolah*. Pedagoški inštitut, Ljubljana.
- Krajnc, M., Bucik, N., Požar Matijašič, N. (ur.) (2016). *Skozi umetnost o zdravju*. Društvo za širjenje filmske kulture KINO!, Ljubljana. Prosto dostopno na: Brezplačno dostopno na: <http://www.kulturnibazar.si/kulturna-vzgoja-gradiva/>.
- Krek, J., Metljak, M. (ur.). (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- Marentič - Požarnik, M., Plut - Pregelj, L. (2009). *Moč učnega pogovora*. DZS, Ljubljana.
- McGrath, H., Francey S. (1996). *Prijazni učenci, prijazni razredi. Učenje socialnih veščin in samozaupanja v razredu*. DZS, Ljubljana.
- Mihelič, L. (2017). *E-zlorabe otrok in mladostnikov. Priročnik, ki predstavi razsežnost zlorab otrok in mladostnikov na spletu ter ponudi smernice za ukrepanje*. Prijavna točka Spletno oko, FDV, Ljubljana.
- Mrgole, A., Mrgole, L. (2014). *Izštekani najstniki in starši, ki štekajo*. Vežal, Kamnik.
- Muršič, M. (2016). Upoštevanje čustvenih vidikov za celovitejše omejevanje medvrstniškega nasilja v šoli. *Vzgoja in izobraževanje*. 3-4, str. 5–12.
- Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Peklaj, C., Pečjak, S. (2015). *Psihosocialni odnosi v šoli*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Pevc Semec, K., Kač, L., Šečerov, N., Cajhen, S., Lesničar, Lipavic Oštir, A., Strmčnik L. (2013). *Učni načrt: Program osnovna šola: Drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu: neobvezni izbirni predmet*. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- *Priporočila Evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje* (2006). Uradni list Evropske unije L 394, 30. 12. 2006.
- Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje (2011). Svet Evrope, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- *Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj* (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- Sousa, David A. (2011). *How The Brain Learns*. 4th edition. Corwin Press, Kalifornija, ZDA.
- *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole. Smernice za celostno vključevanje priseljencev (otrok, učencev in dijakov) iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2012). Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- *SPHS. Social, Personal and Health Education. teacher Guidelines* (1999). Dublin: Stationery Office.
- *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- Tacol, A. (2011) *(Deset) 10 korakov do boljše samopodobe. Priročnik za učitelje za preventivno delo z razredom: delavnice za mladostnike*. Zavod za zdravstveno varstvo, Celje.
- Tacol, T. et al. (2004). *Učni načrt za izbirni predmet Likovno snovanje*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Virk - Rode, J. et al. (1998). *Socialne igre v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Vižintin, M. A. (2017). *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: vključevanje otrok priseljencev*. Založba ZRC SAZU, Ljubljana.

- *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2017). MIZŠ, Ljubljana.
- *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in strokovne delavce.* (2017). Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Vogrinčič Čačinović, G. (2008). *Soustvarjanje v šoli. Učenje kot pogovor.*: Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- *Zakon o prostovoljstvu (ZProst).* Uradni list RS, št. 10/11, 16/11 – popr. in 82/15.
- Žvar, D. (2003). *Koncept: Razširjeni program: Program osnovnošolskega izobraževanja: Pevski zbor.* MŠZŠ, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.

Spletni viri

- Etični kodeks organiziranega prostovoljstva. www.prostovoljstvo.org/za-organizacije.
- European Volunteer Centre, CEV. <http://www.cev.be/>.
- Junaki našega časa. Nacionalni natečaj za šole in dijaške domove na področju prostovoljstva. www.filantropija.org/junaki-nasega-casa/.
- Strategija razvoja nevladnih organizacij in prostovoljstva. http://www.mju.gov.si/si/delovna_podrocja/nevladne_organizacije
- Vzgoja za solidarnost. Učni načrt. http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2016/programi/media/pdf/un_gimnazija/2015/UN-IP-VZGOJA-ZA-SOLIDARNOST.pdf.
- www.prostovoljstvo.org/za-organizacije.

4.3 Vsebine iz življenja in dela osnovne šole

Področje predstavlja odziv na potrebe celostnega razvoja učencev, še posebej na njihove interese in motivacijske značilnosti, odziv na značilnosti in aktualne probleme lokalnega okolja šole in širše družbene skupnosti. Dejavnosti področja učencem omogočajo dopolnjevanje, nadgradnjo, poglobljanje ali razširjanje že usvojenih znanj, veščin ter razvijanje novih, ki podpirajo razvoj kompetenc za vseživljenjsko učenje in za vedno bolj avtonomno načrtovanje izobraževalne in poklicne poti (kariere). Dejavnosti spodbujajo razvoj inkluzivne šole in trajnostni razvoj. Predstavljajo podporo učencem pri spoznavanju svojih močnih področij, interesov, pri izbiri in zastavljanju osebnih ciljev na področju učenja, izobraževalne in poklicne poti oz. podpirajo karierno orientacijo. Področje je usmerjeno v podporo razvijanja kakovostnih odnosov, za delo v skupini vrstnikov in med učenci šolske skupnosti, v razvijanje interesov in talentov učencev, razvijanje znanj in veščin raziskovalnega dela, nudenje podpore učencem z učnimi težavami, razvijanje sistemskega mišljenja ter prevzemanje vloge aktivnega državljanstva (proaktivno prispevanje k ustvarjanju pravičnejšega, mirnega, strpnega, vključujočega, varnega in trajnostnega sveta).

4.3.1 Cilji področja

Učenci/-ke:

- spoznavajo strategije in razvijajo sposobnosti samostojnega in/ali sodelovalnega učenja ter vrednotenja le-tega za uspešno opravljanje šolskih in domačih nalog;
- se izražajo in učijo skozi igro;
- odpravljajo vrzeli v znanju in poglobljajo že pridobljeno znanje;
- razvijajo znanja in veščine za raziskovalno delo in tekmovanja;
- krepijo inovativnost in uporabo različnih tehnologij;

- odkrivajo in razvijajo osebne interese in talente;
- razvijajo veščine načrtovanja in organiziranja nestrukturiranega prostega časa, individualno in/ali v skupini;
- razvijajo občutljivost za zaznavanje aktualnih problemov šole in okolja šole ter sposobnosti reševanja le-teh z medvrstniškimi in medgeneracijskimi sodelovanjem;
- razvijajo veščine komuniciranja in medijske pismenosti na šolski, lokalni, nacionalni in mednarodni ravni;
- razvijajo lastne karijerne poti.

4.3.2 Sklopi področja

- Samostojno in sodelovalno učenje
- Igra in samostojno načrtovanje prostega časa
- Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje

4.3.2.1 Samostojno in sodelovalno učenje

Samostojno učenje je ena izmed oblik učenja, ki učencem omogoča samouravnavanje procesa učenja, prevzemanje odgovornosti ter sprejemanje pomembnih odločitev o lastnem učenju. V procesu samostojnega učenja je učenec aktiven iskalec, raziskovalec in zbiralec informacij, kar mu omogoča tudi učenje učenja.

Sodelovalno učenje je učinkovita strategija za izboljšanje dosežkov učencev, poleg tega ponuja še veliko priložnosti za krepitev motivacije, socialne povezanosti in kognitivnega razvoja. Pri sodelovalnem učenju učenci delajo skupaj, razvijajo odgovornost za svoje učenje in za učenje drug drugega, si med seboj pomagajo, iščejo, odkrivajo in razpravljajo ter razvijajo komunikacijske in ustvarjalne veščine, potrebne za vseživljenjsko učenje (Slavin, 2013).

Sklop *Samostojno in/ali sodelovalno učenje* je namenjen širjenju in poglobljanju znanja, utrjevanju strategij in veščin za uspešno učenje, razvijanju učnih navad ter razvijanju zmožnosti samouravnavanja procesov učenja in prevzemanja odgovornosti za procese učenja in dosežke.

V okviru sklopa *Samostojno in sodelovalno učenje* predlagamo naslednje vsebine:

a) Učenje za uspešno opravljanje šolskih in domačih nalog

Namen dejavnosti je zagotavljanje ustreznega fizičnega, socialnega in didaktičnega okolja za navajanje učencev na samostojno in skupinsko/sodelovalno opravljanje različnih učnih aktivnosti, ki so povezane s procesi igre in učenja pri pouku ali zunaj njega. Učencem so zagotovljeni opravljanje domačih nalog, podpora pri razvijanju kakovostnega in samostojnega opravljanja učnih obveznosti, redno, samostojno in kakovostno opravljanje obveznosti, povezanih s procesi učenja, povezovanje, utrjevanje in poglobljanje znanja, didaktična igra in samostojna priprava na učenje. Učenci svoje šolske in domače naloge regulirajo s pomočjo listovnika ali z drugimi oblikami uravnavanja učenja učenja.

b) Učenje z raziskovanjem in reševanjem problemov

Za znanje je pomembno razumevanje, kar učenec zagotovo pridobi z učenjem z raziskovanjem. V te dejavnosti uvrščamo izvajanje raziskovalnih in projektnih aktivnosti, pripravo raziskovalnih nalog, sodelovanje z različnimi raziskovalnimi institucijami, poglobljanje konceptualnih znanj, odkrivanje zakonitosti in novih spoznanj, razvijanje raziskovalnih in vseživljenjskih veščin, kot so postavljanje raziskovalnih vprašanj in hipotez, določanje spremenljivk, načrtovanje raziskave, kritično vrednotenje rezultatov, reševanje odprtih avtentičnih problemov, sodelovalne in komunikacijske veščine, kritično mišljenje ter druge veščine, pomembne za življenje v šoli in zunaj nje. Na začetku šolanja ima prosta in usmerjena igra vlogo učenja z raziskovanjem, saj otroka usmeri k raziskovanju resničnega sveta (igra z raziskovanjem), zato učenci skozi njo postopno pridobivajo raziskovalne veščine.

c) Vseživljenjsko učenje, osebni in socialni razvoj ter karierna orientacija (KO)

KO v osnovni šoli temelji na spodbujanju in podpori celostnega osebnostnega in socialnega razvoja učenca, ki mu v skladu z njegovimi razvojnimi značilnostmi, zmožnostmi, interesi in cilji omogoča čim bolj ozaveščeno avtonomno izbiro izobraževalne in poklicne poti oz. gradnjo osebne kariere. Opolnomočenje učencev za samostojno in odgovorno (avtonomno) načrtovanje in vodenje kariere je temeljni cilj dejavnosti KO v osnovni šoli. V ta namen tudi v okviru razširjenega programa (RaP) OŠ izvajamo dejavnosti, ki prispevajo k spoznavanju in razvijanju osebnostnih in socialnih značilnosti učencev, prepoznavanju lastnih močnih in šibkih potencialov, učnih področij, posebnih talentov in morebitnih ovir za doseganje ciljev, učenci raziskujejo lastne interese ter življenjske in poklicne cilje, obstoječe in perspektivne poklice in delovna okolja, vzgojno-izobraževalne programe in šolske sisteme ter razvijajo zmožnosti za samostojno raziskovanje možnih izobraževalnih in poklicnih poti.

č) Priprava na tekmovanja

Tekmovanja so pomemben del razširjenega programa, prek njih pa so učencem omogočeni poglobljanje razumevanja konceptov ter poglobljeno spoznavanje in širjenje znanja na različnih področjih, samostojno in sodelovalno poglobljanje znanja z uporabo različnih virov, odkrivanje in spodbujanje nadarjenih učencev, ki imajo posebne interese za posamezna področja, primerjanje lastnega znanja z znanjem drugih učencev itd.

d) Računalniško mišljenje

Namen dejavnosti je razvijanje veščin in pristopov, s pomočjo katerih lahko učinkovito rešujemo probleme, pri čemer je del rešitve tudi algoritem, ki ga lahko izvede računalnik ali človek.

e) Tehnologija in inovativnost

Sposobnost uporabe obstoječih tehnologij v delovnem, učnem in življenjskem okolju; pozitivna naravnost do inovacij in tehnološkega napredka; soočanje s hitro spreminjajočimi se tehnologijami in sprejemanje izzivov na področju uporabe in razvijanja tehnologij; konstrukcije in obdelava gradiv (les, papir, umetne snovi), kjer gre za razumevanje delovanja tehničnih naprav in strojev, konstruktorstva, poglobljanje razumevanja delovanja sklopov in sistemov, konstruiranje gibajočih se modelov iz vsakdanjega življenja. Gradnja modelov, ki ponazarjajo rešitev resničnega problema ali naloge, kot so npr. odpiranje garažnih ali dvoriščnih vrat z motornim pogonom, vrtenje ražnja na električni pogon, varovanje hiše z alarmom, dvigovanje in spuščanje železniških zapornic, dvigovanje in prenos bremena z žerjavom, žičnica, dvižni most čez reko, zapornica na jezu ipd.

f) Informacijsko okolje in medijska pismenost

Učencem omogočimo razvijanje medijske pismenosti, in sicer dostopnost, razumevanje, kritično vrednotenje različnih medijev in sposobnost ustvarjanja novih medijskih vsebin. Omogočimo jim tudi delo z različnimi viri in tehnologijami, kar vključuje: pridobivanje, izmenjavo, kritično presojo in varno ter etično uporabo informacij za sprejemanje odločitev.

g) Dodatna podpora in pomoč učencem pri učenju

Namen dejavnosti je odkrivanje in prepoznavanje učenčevih težav pri učenju in njegovih močnih področij, vključevanje učenca v pripravo individualnega delovnega načrta učenja in pomoči, odpravljanje vrzeli v znanju, iskanje veščin in strategij za premagovanje ovir pri učenju ob upoštevanju močnih področij, razumevanje učenčevega stila učenja, učenje strategij reševanja problemov, nudenje podpore po kontinuumu pomoči, ob upoštevanju narave in specifičnosti učnih težav, od lažjih in enostavnih do težjih in kompleksnih, od medvrstniške pomoči, dodatne razlage, individualne in/ali skupinske pomoči, dopolnilnega pouka do intenzivnejše pomoči strokovnih delavcev itd.

4.3.2.2 Igra in samostojno načrtovanje prostega časa

Glede na razlike med otroki ob vstopu v šolo je še poseben poudarek na tem sklopu v 1. razredu, saj je treba vsakemu otroku ne glede na njegove potrebe in interese omogočiti dovolj časa za prilagoditev na novo fizično in socialno okolje ter iskanje lastne osebnostne (čustveno-socialne) in učne identitete. Dejavnosti so zato prilagojene specifični prehajanju iz predšolskega obdobja v šolsko. Skozi njih otrok spoznava raznolikost oseb v okolju, njihovih poklicev (uvod v karierno orientacijo). Temelj vseh dejavnosti je otroška igra, ki jo opredeljujemo kot dejavnost, ki se izvaja zaradi nje same, spremeni otrokov odnos do realnosti in je notranje motivirana, svobodna, odprta ter za otroka prijetna.

Ne glede na starostno stopnjo in vrsto otroške igre ta praviloma vzpostavi prostor, ki je opredeljen z razmerjem med otrokovim aktualnim in potencialnim razvojem. Posebno mesto naj ima prosta igra kot učenčeva primarna dejavnost, ki si jo učenec izbere sam, pri čemer ta ne predstavlja priložnosti za usmerjeno učenje (Hakkarainen, 2006). S prosto igro učenec razvija dožemanje sveta okoli sebe, kreativnost in domišljijo, socialne odnose, hkrati pa mu pomaga pri gradnji notranje motivacije na področju psihomotoričnega in kognitivnega razvoja (prav tam).

Sklop vključuje tudi dejavnosti za spodbujanje socialnega in čustvenega razvoja ter razvoja interesov učencev (poglobljanje interesov in nagnjenj z oblikovanimi osebnimi načrti učenja in razvoja interesov). Razvijanje interesov, ki širijo in poglobljajo znanje ter razvijajo spretnosti določenega interesnega področja (logika, debatni krožek, šahovski krožek itd.), omogoča optimalen razvoj učencev, povezovanje z okoljem in za okolje. Razvoj interesov predstavlja pomemben sestavni del vseživljenjskega učenja. Podpora pri razvijanju interesov je pogoj za koristno in zdravo preživljanje prostega časa (zadovoljevanje lastnih potreb, izbira in odločanje za aktivnosti po lastni presoji, prevzemanje odgovornosti za razvoj lastnih interesov). V sklop spadajo tudi obogatitvene dejavnosti, ki spodbujajo prepoznavanje, širjenje, poglobljanje oz. krepitev in diferenciacijo interesov ter prispevajo k svobodni in premišljeni izbiri (dalj časa trajajočih) interesnih dejavnosti, krožkov, tečajev (dogodki, npr. predavanja, obiski raziskovalnih središč, ogledi razstav, obiski koncertov, pogovori in okrogle mize z raziskovalci, umetniki, športniki itd.); projekti, povezani s proslavljanjem šolskih,

lokalnih in nacionalnih obletic in praznikov ter obogatitveni programi: dalj časa trajajoči programi (trajajo najmanj 35 ur letno; praviloma tudi več let). Izobraževalne, raziskovalne, humanitarne dejavnosti, ki izzivajo in spodbujajo najvišje miselne procese in telesni razvoj, omogočajo bistveno razširjanje in poglobljanje znanj obveznega programa OŠ pa tudi usvajanje znanj področij, ki niso del obveznega programa OŠ.

Učenje omogoča usvajanje znanj na najvišjih taksonomskih ravneh, spodbuja visoko stopnjo abstraktnosti in reševanje kompleksnih problemov, visoko stopnjo samostojnosti, pospešen tempo učenja in maksimalno možnost izbire ciljev, vsebin ter oblik in metod učenja. Dejavnosti podpirajo prevzemanje odgovornosti za odločitve in ravnanje tako v osebno kot v dobrobit skupnosti.

Prispevajo k celostnemu in optimalnemu osebnostnemu razvoju učenca (kognitivni, emocionalni, socialni, vrednotni razvoj), v skladu z učenčevimi visoko nadpovprečnimi potenciali in talenti, visoko notranjo motivacijo, zavzetostjo, vztrajnostjo, voljo in željo po odličnosti.

4.3.2.3 *Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje*

Dejavnosti sklopa so namenjene razvijanju empatije, sodelovalnih in komunikacijskih veščin, razvijanju okoljske ozaveščenosti in kompetence za trajnostni razvoj, systemskega mišljenja in proaktivnosti ter vključevanju v reševanje problemov in potreb neposrednega okolja šole, pridobivanju vedenj o človekovih in državljanskih pravicah, razvijanju medgeneracijskega sodelovanja, solidarnosti in strpnosti, socialnih veščin, kot so sprejemanje drugačnosti, strpnosti, odgovornosti in spoštovanja do sebe in drugih.

V okviru sklopa *Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje* predlagamo naslednje vsebine:

a) Sodelovanje v šolski skupnosti in šolskem parlamentu

Učenci sodelujejo v šolski skupnosti in šolskem parlamentu in tako pridobivajo vedenja o človekovih in državljanskih pravicah ter se aktivno vključujejo v reševanje aktualnih družbenih problemov. Razvijajo spretnosti debatne tehnike, komunikacije in sodelovanja, kakovostnih medsebojnih odnosov, sodelujejo pri organizaciji različnih aktivnosti, sodelujejo pri oblikovanju pravil šolskega reda in vzgojnega načrta. Pri tem so osrednjega pomena glas posameznika, sprejemanje odgovornosti in konsenza pri oblikovanju skupinskih odločitev, poslušanje in sprejemanje različnih pogledov. Učenci se učijo prevzemati vloge, ki jih ima posameznik v šolski, lokalni, nacionalni in evropski ter globalni skupnosti. Vključuje debatne klube, dobrodelne akcije, vrstniško mediacijo, medgeneracijsko mreženje itd.

b) Mednarodno sodelovanje

Mednarodno sodelovanje učencem omogoča povezovanje s partnerskimi šolami in mrežami v tujini, izmenjavo in pridobivanje novih izkušenj, znanj in veščin. Učenci sodelujejo v projektnih aktivnostih mednarodnih projektov, sodelujejo z učenci iz drugih držav, se udeležujejo izmenjav, spoznavajo kulturo in običaje drugih, razvijajo komunikacijske in sodelovalne veščine, poglobljajo znanje tujih jezikov, razvijajo empatijo, strpnost, solidarnost in razumevanje ter sprejemanje drugačnosti itd.

c) Medgeneracijsko sodelovanje

Učenci sodelujejo z različnimi generacijami, se družijo, učijo, izmenjujejo izkušnje, bogatijo socialno mrežo, razvijajo strpnost, solidarnost in medsebojno razumevanje in spoštovanje medgeneracijskih razlik itd.

č) *Okolje in trajnostni razvoj*

Kompetenco za trajnostni razvoj učenci razvijajo s sodelovanjem v različnih dejavnostih, povezanih z okoljskimi, družbenimi in gospodarski vsebinami in aktualnimi temami, kot so npr. podnebne spremembe, biološka raznovrstnost, zmanjšanje tveganja nesreč, trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri, trajnostna potrošnja in proizvodnja ter trajnostna mobilnost. Pri tem je pomembno, da so dejavnosti osredotočene na učenca (npr. raziskovalno in izkušensko učenje, delo z viri, terensko delo, eksperimentiranje, simulacije in igre vlog, projektno delo, razprave itd.) in da izhajajo iz aktualnih tem lokalnega in širšega okolja.

4.3.3 *Cilji in dejavnosti področja Iz življenja in dela šole*

Cilj	Predlagane dejavnosti			Predlagano trajanje dejavnosti
	1. VIO	2. VIO	3. VIO	
Učenci/-ke Spoznavajo strategije in razvijajo sposobnosti samostojnega in/ali sodelovalnega učenja ter vrednotenje le-tega za uspešno opravljanje šolskih in domačih nalog.	Pri pouku predmeta učenci načrtujejo osebne cilje tako, da odgovorijo na vprašanja: »Kaj ti je danes šlo dobro? Kaj ti ni šlo dobro? Katere vaje lahko naredim za izboljšanje tega?«.			<i>Stalna celoletna rutina</i>
	Učenci vodijo dnevnik domačih nalog v posebnem zvezku, kamor tudi učitelj pripiše/doda opombe in povratne informacije.			<i>Stalna celoletna rutina</i>
	Učenci ustvarjajo zbirko dobrih nalog na delovnih listih in jo ponudijo v reševanje drugim učencem. Na sestavljene naloge pridobijo povratne informacije in jih popravijo.			<i>Stalna celoletna rutina</i>
	Učenci načrtujejo svojo dolgoročno nalogo, tako da premislijo, kaj želijo narediti, kako bodo vedeli, da so uspešni, kaj/koga bodo vključili, kdaj bodo to počeli (npr. napisal bom zbirko pravljič, napisal bom scenarij za film, sestavil bom načrt za dvižni most) in vsak dan v času samostojnega dela prispevali k svojemu cilju del izvedbe. Ob tem popravljajo prejšnje zapise, dodajajo nove zamisli. Svojo dolgoročno nalogo predstavijo po preteku nekega obdobja.			<i>Posamezna dolgoročna naloga naj traja največ en mesec.</i>
Se izražajo in učijo skozi igro.	Učenci v pogovoru z učiteljem razmišljajo ob iztočnici KO BOM VELIK, BOM ... V nadaljevanju oblikujejo škatlo, v kateri prikažejo vse potrebno za opravljanje izbranega poklica. Materiale in izvedbo izberejo sami. Izdelana škatla predstavlja okolje za igro s sošolci v			Vse šolsko leto

	nadaljevanju (npr. avtomehanična delavnica, frizerski salon, vesoljsko plovilo itd.). <i>(usmerjena igra)</i>			
	Učenci v gozdu nabirajo gozdne jagode in druge naravne plodove, jih razvrščajo, uvrščajo, primerjajo, se sprehajajo po gozdu. Med nabiranjem plodov in raziskovanjem gozda tudi plezajo po drevju, se igrajo ob potoku in v njem, sedijo na tleh, se med igro potiskajo in valjajo po hribu idr. <i>(delno usmerjena igra)</i>			Vse šolsko leto
	Učenci se prosto igrajo na igralih – razna gugala, brvi, peskovnik, prostor za taborni ogenj idr. Skrbijo za lastno varnost, sami in v dogovoru s sošolci določajo pravila in zahtevnost igre. <i>(prosta igra)</i>			Vse šolsko leto
	Učenci iz gradnikov (leseni gradniki, lego kocke, palice, plastelin, glina ipd.) gradijo različne konstrukcije, ki jim sami določijo obliko, namen, funkcijo. Lahko izdelajo samo fantazijski objekt. <i>(prosta igra)</i>			
	Učenci raziščejo in odkrijejo otroške ljudske igre. S pomočjo učitelja izdelajo podlago za igro (npr. ristanc, zemljo krast, svinkanje, gumitvist ipd.) in jo v času za igro nekaj časa izvajajo. Sčasoma v zbirko igre dodajajo nove. <i>(usmerjena igra)</i>			
	Učenci izberejo staro pokvarjeno napravo (npr. star pisalni stroj, računalnik, televizor ipd.) in jo v času igre			Vse šolsko leto

	raziskujejo, pri tem odvijajo, zavijajo, konstruirajo, preoblikujejo, ustvarjajo nove ideje in predmete. <i>(delno usmerjena igra)</i>			
Odpravljajo vrzeli v znanju in poglobljajo že pridobljeno znanje.	Učenci izdelajo seznam dejavnosti, ki jih radi počnejo in v katerih mislijo, da so uspešni. Učitelj jim na podlagi teh interesov in močnih področij pripravi dejavnosti, prek katerih urijo in utrjujejo šibka področja (npr. učenec, ki na svoj seznam uvrsti nogomet, lahko uri tehniko branja (njegovo šibko področje) prek besedil o nogometaših in nogometu; učenec, čigar šibko področje je govorjenje, bo komentiral izbrano nogometno tekmo, širil besedišče ipd.).			Vse šolsko leto
	Učenci načrtujejo lastni urnik učenja, tako da izdelajo svoj časovni (npr. tedenski) načrt, ki zajema odgovore na vprašanja: »Kaj želim/moram izboljšati? Kako bom to naredil? Kaj bom potreboval.« V svoj urnik vnašajo vsakodnevne aktivnosti, zbirko nalog in povratne informacije učitelja. Na koncu obdobja (tedna) vrednotijo svoje delo in naredijo nov načrt.			Vse šolsko leto
Razvijajo znanje in veščine za raziskovalno delo in tekmovanja.	Učenci za izbrano področje, ki bi ga želeli raziskati (<i>npr. v domačem okolju: invazivne rastlinske in živalske vrste, svetlobni onesnaževalci, potrebe ljudi po javnih prevozi, zaposlitvene možnosti mladih itd.</i>), oblikujejo raziskovalna vprašanja in hipoteze, izdelajo načrt poteka raziskave, izvedejo raziskavo (zbirali podatke), analizirajo rezultate, oblikujejo sklepe in ovrednotijo smiselnost rezultatov. Potek raziskave in ugotovitve na različne načine predstavijo v šoli in širše (plakati, zgibanke, članki). Izdelajo raziskovalno nalogo in sodelujejo na natečajih, tekmovanjih itd. <i>Aktivnosti naj potekajo v obliki skupinskega dela, lahko tudi v starostno heterogenih skupinah. Reševanje problemov naj bo medpredmetno.</i>			Strnjeno v nekaj tednih ali vse šolsko leto (odvisno od obsežnosti oz. kompleksnosti izbranega problema, od pričakovanega dosežka)
Krepijo inovativnost in uporabo različnih tehnologij.	Učenci uporabljajo digitalne naprave (računalnik, tablica, telefon) za iskanje in obdelavo podatkov, pri svojih projektih bodo elektronsko komunicirali s sošolci, učitelji ali starši, s pomočjo oblačnih storitev sodelujejo s sošolci pri izdelavi vsebin, za ustvarjanje vsebin uporabljajo najrazličnejša orodja in se učijo odgovorne ter varne rabe spleta.			Vse šolsko leto
	Učenci spoznavajo programske jezike in programirljive naprave ter s pomočjo njih rešujejo realne probleme. Na primer: analizirajo problem hrupa v šolskih prostorih in načrtujejo indikator hrupa, ki jih bo opozarjal, poiščejo			Priporočena je strnjena izvedba.

		in skupaj z učiteljem nabavijo ustrezno opremo, izdelajo indikator, ga namestijo v šolsko jedilnico, preizkusijo in izboljšajo ter zapišejo poročilo in izdelek predstavijo učencem, staršem ter učiteljem.	
Odkrivajo in razvijajo osebne interese in talente.	<p>S pomočjo individualnega dela, pogovorov v skupini vrstnikov ter strukturiranih intervjujev s starši in učitelji učenci prepoznajo lastne močne in šibke učne potenciale, svoje interese in posebne talente ter izoblikujejo načrt njihovega razvijanja v okviru različnih dejavnosti razširjenega programa šole, pri rednem pouku in zunaj šole ter spremljajo in sproti vrednotijo lastni razvoj.</p> <p>Dejavnost je primerna za vse VIO, posebej pa za 3. VIO. Na izvajanje se učenci lahko pripravijo v okviru razredne ure (razrednik in svetovalni delavec), preiskovanje izvedejo samostojno ali v parih v dogovorjenem obdobju (npr. v dveh tednih v jesenskem času pouka), spoznanja vrednotijo na razrednih urah enkrat mesečno; v zadnjem mesecu šolskega leta pa na razredni uri (razrednik in svetovalni delavec) poglobljeno ovrednotijo svoja spoznanja in napredovanje.</p> <p>Gradiva se shranijo v učenčevem listovniku za karierno orientacijo.</p>		Za samostojno dejavnost učencev načrtujemo 5 ur, za delo razrednika in svetovalnega delavca pa 10 ur letno za en oddelek.
	Učenci izdelajo načrt za izdelavo promocijskega gradiva »Moja šola in kraj na turističnem zemljevidu Evrope«, razpišejo natečaj za sodelovanje pri pripravi in izdelavi gradiva, sooblikujejo gradivo po predhodno usklajenih kriterijih uspešnosti, ga predstavijo na prireditvi šole, kraja, za prireditev pripravijo scenarij, gradivo in predstavitev, samovrednotijo itd.		Strnjeno
	Učenci izdelajo model ali maketo (avta, letala, rakete, ladje, hiše, kozolca, robota itd.), ali konstrukcijo (mostu, zapornic, brisalcev itd.), ali uporaben izdelek iz raznih gradiv. Oblikujejo lastno idejo (tudi s pomočjo 3D-modeliranja) ali izdelajo naštetu po že izdelanem načrtu. Z izdelki lahko tudi sodelujejo na tekmovanjih.		Strnjeno ali vse leto
Razvijajo veščine načrtovanja in organiziranja nestrukturiranega prostega časa, individualno in/ali v skupini.	Učenci glede na interese in močna področja izdelajo načrt za preživljanje prostega časa z opredeljenimi dejavnostmi (npr. igre, ustvarjalne delavnice itd.) v določenem obdobju (npr. tednu, mesecu). Določijo način, kako bodo spremljali izvajanje načrta ter sproti zbirali izdelke, beležili svoje zadovoljstvo, počutje, dosežke itd. Načrt med letom spreminjajo/izboljšujejo.		Celoletna rutina
Razvijajo občutljivost za zaznavanje aktualnih problemov šole in šolskega okolja ter razvijajo sposobnosti reševanja le-teh z	Učenci z zbiranjem podatkov in dokazov prepoznajo in opredelijo problem/-e v okolju. Ob sodelovanju s preostalimi deležniki (npr. z učenci istih/različnih starostnih skupin, s starejšimi občani, krajevno skupnostjo, občino, društvi itd.) načrtujejo in izvedejo aktivnosti za ozaveščanje o problemih in reševanje le-teh (akcije v okolju): organizirajo različne dogodke (npr. okrogle mize, čistilne		Strnjeno ali vse leto

medvrstniškimi in medgeneracijskim sodelovanjem.	akcije, predstave itd.), pripravijo izdelke (npr. zgibanke, razstave), pišejo članke itd. <i>Aktivnosti naj potekajo v obliki skupinskega dela, v starostno heterogenih skupinah. Reševanje problemov naj bo medpredmetno.</i>	
Razvijajo večšine sodelovanja in komuniciranja z uporabo različnih medijev na šolski, lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter medijsko pismenost.	Namen dejavnosti je ozaveščanje o vplivu reklam. Učencem pokažemo nekaj primerov komercialnih oglasov (časopis, video itd.) in jih vprašamo, kateri oglasi so jih prepričali v nakup. Seznanimo jih z oglaševalskim jezikom in s tipičnimi kategorijami »obljub in trditev« oglaševalcev (prilagojeno starosti otrok). V nadaljevanju v teh vzorcih oglasov iščejo posamezne kategorije oglaševalskih gesel (obljub in trditev). Nato ugotavljajo, kako je ta aktivnost vplivala na spremembo v odločitvi nakupa oglaševanega izdelka, in vrednotijo, ali je jezik oglaševalcev vedno odkrit in zaupanja vreden.	Strnjeno ali vse šolsko leto
	Učenci vzpostavijo različne načine komunikacije in sodelovanja z vrstniki iz drugih držav (npr. videokonferenčno, prek socialnih omrežij) in tako izmenjujejo mnenja o izbranih aktualnih temah, skupnih interesih, si predstavljajo naravno in kulturno dediščino ter način življenja v domačem okolju. Z uporabo orodij in aplikacij, ki omogočajo sodelovalno delo, skupaj (na daljavo) rešujejo izbrane problemske naloge.	Vse šolsko leto
Razvijajo lastne karijerne poti.	Učenci oblikujejo načrt svoje izobraževalne in poklicne poti (karierni načrt), tako da spoznavajo obstoječe in perspektivne poklice ter različna delovna okolja, vzgojno-izobraževalne programe in slovenski šolski sistem ter usklajujejo svoje želje s potenciali, interesi in svojimi talenti ter z možnostmi izobraževanja in zaposlovanja v regiji ter na nivoju države. <i>Dejavnost je namenjena učencem 8. in 9. razreda. Nanjo se pripravijo v okviru 3</i>	Strnjeno, glede na razred

			<p><i>razrednih ur v zadnjih treh mesecih 8. razreda (razrednik in ŠSS). V 9. razredu v prvih treh mesecih samostojno dopolnjujejo svoje informacije, primerjajo svoja spoznanja, odpirajo vprašanja in iščejo odgovore. Decembra na razredni uri (razrednik in ŠSS) oblikujejo karierni načrt in pridobijo povratne informacije od sošolcev, učiteljev in staršev. Po informativnem dnevu na razredni uri predstavijo svojo odločitev o vpisu v določen srednješolski program in jo utemeljijo. Lahko se dogovorijo tudi za individualne pogovore s SD, če to želijo.</i></p>	
--	--	--	--	--

Viri

- Ažman, T. idr. (2014). Moja kariera, priročnik. CPI, Ljubljana.
- Bezić, T. (2016). Kaj o predlogu posodobitev Programskih smernic menijo ŠSD. Šolsko svetovalno delo, 20/3-4.
- Brodnik, V. idr. (2018). Spodbujanje razvoja veččin dela z viri s formativnim spremljanjem. Projekt ATS2020. Dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/VescineDelaZViri/> (pridobljeno 24. 5. 2018).
- Elizabeth, W. (2013). Play, Learning and the Early Childhood Curriculum (3. izd.). SAGE Publications, London.
- Fiskum, T., Jacobsen, K. (2015). Children with Reading Disabilities and Outdoor Education. International Education Research, 1—15.
- Grunfeld, F. V. (1993). Igre sveta: Zgodovina, igre, naredimo sami. DZS, Ljubljana.
- Hakkarainen, P. (2006). Nordic childhoods and early education. (Einarsdottir, J., Wagner, T. (ur.). Information Age Publishing Inc., ZDA.
- <http://home.olemiss.edu/~egjbp/comp/ad-claims.html>.
- Hughes, F. P. (2010). Children, play and development (izv. 4. izd. p. cm.). SAGE Publications, Inc., ZDA.
- Kam in kako? (2018). Zavod RS za zaposlovanje, Ljubljana.

- Kunaver D. (2007). Šege in pesmi pod lipo domačo od prosinca do grudna. Tiskarna Žbogar, Begunje.
- Marjanovič, L., Zupančič, M. (2001). Psihologija otroške igre. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Pérez, E., Rius, M. (2000). 100 najboljših iger). Slepa miš, ti loviš! Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Predlog posodobitev Programskih smernic za delo svetovalne službe, PRS za ŠSD (2016). Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Projekt CAREER (2015). PI, CPI in ZRSŠ (Karierni ter osebni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi (Štremfel, U., Lovšin, M. (ur.). Pedagoški inštitut, Ljubljana.
- Rupar, B. idr. (2006). Načrtovanje in vodenje kariere. Zavod RS za šolstvo, <http://www.mojaizbira.si/>.
- Slavin, R. E. (2013). Sodelovalno učenje: kaj naredi skupinsko delo uspešno? (2013). V: O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, str. 147–159.
- Trageton, A. (1999). Play in Lower Primary School in Norway. TASP conference, Santa Fe, New Mexico, ZDA.
- UN za izbirni predmet Karierna orientacija v OŠ, projekt ESS, ZRSZ, (2015). (predlog dokumenta za Strokovni svet).
- Vogelnik, M. (1990). Ura je ena, medved še spi: Slovenske ljudske naštevanke, odštevanke in izštevanke, igre in poigranke, nagajivke in posmehulje. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Žnidarič, D. (1993). Otrokov govor. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.

4.4 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA

4.4.1 Splošna priporočila

Učitelj, izvajalec dejavnosti razširjenega programa, skrbi za celostni razvoj učencev. Zagotavlja možnosti za razvoj na spoznavnem, socialno-emocionalnem in psihomotoričnem področju. Učencem mora omogočiti razvoj na različnih področjih ob upoštevanju sposobnosti, spoznavnih stilov in interesov posameznega učenca. Pri delu z učenci upošteva načelo učne diferenciacije in individualizacije.

Pomembno je, da ima učitelj razširjenega programa didaktična, razvojno-psihološka in vsebinska znanja za delo z učenci, ki mu omogočajo kompetentno vzgojno-izobraževalno delo z učenci. Potrebuje veščine za timsko sodelovanje z učitelji, ki poučujejo istega učenca, zaradi spremljanja in podpiranja njegovega napredka.

Učitelj upošteva razvojne značilnosti učencev določene starosti in delo organizira tako, da se učenci samostojno učijo, hkrati pa skrbijo za dobro počutje in varnost vseh. Pomembno je, da ustvari spodbudno učno okolje, kjer ima vsak učenec priložnost za aktivno vključenost v učenje in delo ter razvoj socialnih in emocionalnih veščin. Učencem omogoča usvajanje in utrjevanje znanj in spretnosti, ki jih znajo uporabiti. Z organiziranimi dejavnostmi spodbuja razvoj samostojnosti, radovednosti, komunikacije, ustvarjanja in pozitivne samopodobe. Učence redno vključuje v gibalne aktivnosti. Priprava in organizacija dejavnosti naj temelji na razvojnopsiholoških značilnostih učencev, npr. v prvem VIO na zakonitostih otroške igre, bodisi proste bodisi didaktične.

Učitelj razširjenega programa pripravi ustrezno fizično učno okolje v skladu s prostorskimi zmožnostmi. Posebno pozornost nameni vključitvi učencev pri ureditvi notranjega in zunanjega prostora, v katerem potekajo dejavnosti razširjenega programa. Še posebej:

- postavitvi in vzdrževanju kotičkov ali centrov aktivnosti;
- vzpostavljanju razrednih rutin pri vzdrževanje in urejanje le-teh (pri tem nujno je povezovanje z učiteljem, ki učence poučuje v rednem programu);
- možnosti raznolike izbire gradiv in pripomočkov za igro/učenje;

- položaju učilnice (ta naj bo primerno oddaljena od stranišča, vhoda, jedilnice, možnost vhoda in izhoda na prosto iz učilnice);
- možnosti koriščenja zunanjih prostorov za izvajanje dejavnosti na prostem.

VI-dejavnosti razširjenega programa temeljijo na učenju v učni skupini, skupnem delu učencev in učiteljev, predhodnih izkušnjah in znanju ter novih neposrednih izkušnjah, ki omogočajo nadgradnjo ali izgradnjo znanja, kar je bistvo socialnokonstruktivistične didaktične paradigme (Pollard, 1996; Plut Pregelj, 2008). Ta se udejanja skozi različne didaktične strategije, kot so projektno učno delo, učenje z raziskovanjem, didaktična igra (prosta ali usmerjena), sodelovalno učenje, problemski pouk itd., ki učencem omogočajo aktivno vključenost v vseh fazah učnega procesa, bodisi v funkciji samostojnega učenja, sprostitve ali počitka. Vloga učitelja pri tem je v podpori, spodbujanju, pojasnjevanju in izgrajevanju znanja ter razvijanju ustvarjalnosti, inovativnosti in kritičnega mišljenja (prav tam). Nadvse pomembno je, da učitelj pri tem smiselno vključuje tudi nove tehnologije, aktualne in avtentične vsebine ter inovativne metode in dejavnosti, npr. izdelava algoritmov za reševanje problemov, debatni klubi, konstruiranje in obdelava gradiv, snemanje reklam, izdelava reportažnega filma, fotografski zapisi in razstave, preiskovanje avtentičnih virov, dramska interpretacija, plesne uprizoritve, uglasbitev pravljic, ustvarjanje in poustvarjanje glasbenih vsebin, ustvarjanje novih medijskih vsebin, oblikovanje šolskega glasila, izvedba solidarnostne akcije itd.

Predlagane didaktične strategije, metode in dejavnosti terjajo na šoli in zunaj nje spodbudno učno okolje za raziskovanje in preizkušanje. V ta namen ponujamo pestre medpredmetne učne situacije, podprte z raznolikimi viri in pripomočki, ki omogočajo številne učne izkušnje za samostojno učenje kot tudi za razvijanje stališč, vrednot in odnosov. Pri tem je pomembno, da izbiramo VI-dejavnosti in učne metode, ki so primerne učenčevemu psihofizičnemu razvoju in jih pritegnejo ter navdušijo za izkustveno učenje, doživljanje in občutenje. Bistveni sestavini učenja sta namreč razreševanje novih problemov in razmišljanje o učenju, kar spodbuja učenčev miselni razvoj.

Učitelj pri načrtovanju in izvajanju VI-dejavnosti razširjenega programa izbira in uporablja tiste didaktične strategije, metode in dejavnosti, ki učence posebej motivirajo in prispevajo k učinkovitemu uresničevanju skupnih ciljev, opredeljenih v vsebinskih področjih razširjenega programa, ter individualnih ciljev, ki omogočajo udejanjanje učenčevih potreb, interesov, talentov in področij nadarjenosti.

4.4.2 Razvijanje medpredmetnih (interdisciplinarnih) kompetenc/veščin

Razvoj medpredmetnih kompetenc/veščin predpostavlja večina osnovnošolskih predmetov, učitelji v razširjenem programu pa razvoj le-teh v preišljeno načrtovanih dejavnosti načrtno intenzivirajo, razširijo in poglobijo.

Na temelju pregleda različnih modelov interdisciplinarnih kompetenc/veščin je – za namene načrtovanja in poučevanja v razširjenem programu – oblikovan model, ki obsega: 1) učinkovito in kritično mišljenje (višji kognitivni procesi, argumentiranje, raziskovanje, reševanje problemov in odločanje, uporaba virov), 2) sodelovanje in komuniciranje, 3) ustvarjalnost, 4) digitalne veščine ter 5) samoregulacijo.

Razvoj medpredmetnih kompetenc/veščin učitelj spodbuja v kontekstu obravnave katere koli vsebine tako, da učence umesti v središče dogajanja, kjer samostojno (neodvisno od učitelja) in v skupinah, delno usmerjano raziskujejo obravnavano tematiko, ustvarjajo raznovrstne rešitve ter različne izdelke.

Učitelj spodbuja razvoj učinkovitega in kritičnega mišljenja, kadar učencem omogoča, da:

- rešujejo probleme oz. raziskujejo vprašanja, ki terjajo višje miselne procese: opredeljujejo probleme in presojujejo njihovo realnost/relevantnost, oblikujejo vprašanja, sistematično opazujejo, induktivno in deduktivno sklepajo, interpretirajo, napovedujejo, vrednotijo v skladu s kriteriji itd.;
- analizirajo in vrednotijo tuje argumente ter oblikujejo lastne argumente;
- uporabljajo vire ter presojujejo njihovo verodostojnost;
- sistematično raziskujejo;
- sprejemajo raznovrstne odločitve;
- zavestno načrtujejo, spremljajo in vrednotijo (samouravnava) svoj napredek v učinkovitosti mišljenja in reševanja problemov;
- za namene povečanja učinkovitosti mišljenja in reševanja problemov uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo.

Učitelj spodbuja razvoj sporazumevanja in sodelovanja, kadar načrtuje takšne dejavnosti, v katerih učenci:

- izmenjujejo raznovrstne informacije: pozorno poslušajo in ali berejo, se smiselno in konstruktivno odzivajo na slišano in ali prebrano, prispevajo lastne ideje, razpravljajo, reflektirajo o procesu sporazumevanja;
- samostojno ustvarjajo raznovrstna besedila, namenjena raznovrstnim publikam;
- ustvarijo in izvedejo raznovrstne predstavitve (ustna predstavitev, izročki, povzetki, plakati, infografiko, video- ali avdiogradiva ...);
- sodelujejo v skupini;
- v skupini aktivno prevzemajo različne vloge ter jih večje izvajajo;
- stremijo k skupnemu cilju ter si prizadevajo zanj (soustvarjajo);
- razrešujejo konflikte;
- reflektirajo proces sporazumevanja in/ali skupinski proces;
- zavestno načrtujejo, spremljajo in vrednotijo svoj napredek na področju sporazumevanja in sodelovanja;
- za namene sodelovanja in sporazumevanja uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo.

Učitelj spodbuja razvoj (miselne in/ali praktične) ustvarjalnosti, kadar načrtuje dejavnosti, v katerih učenci:

- rešujejo odprte probleme (takšne, ki imajo mnogo rešitev);
- iščejo neznane in nekonvencionalne rešitve problemov;
- si prizadevajo za raznovrstnost rešitev ter njihovo izvirnost;
- uporabljajo tehnike ustvarjalnega mišljenja;
- uporabljajo raznovrstne materiale in izdelujejo različne izdelke;
- zavestno načrtujejo, spremljajo in vrednotijo lastno ustvarjalnost;
- za namene ustvarjalnega reševanja problemov uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo.

Učitelj spodbuja razvoj samouravnavanja, kadar učencem omogoča, da:

- ozaveščajo močna in šibka področja (znanj, veščin, kompetenc in drugih lastnosti);

- opredeljujejo cilje razvoja na področjih šibkosti;
- načrtujejo strategije za dosego ciljev;
- aktivno uresničujejo izbrane strategije;
- spremljajo in vrednotijo svoj napredek;
- po potrebi revidirajo svoje cilje.

Učitelj spodbuja razvoj digitalne kompetence, kadar učencem omogoča, da uporabljajo raznovrstna orodja in aplikacije, da:

- bi se učinkoviteje sporazumevali (aplikacije za izdelavo raznovrstnih predstavitev: prosojnice, avdio, video);
- bi učinkoviteje sodelovali (aplikacije, ki omogočajo sodelovalno delo na daljavo);
- bi učinkoviteje reševali probleme in se odločali (informacijske baze, orodja za urejanje podatkov itd.);
- bi se učinkoviteje samouravnavali (npr. e-listovnik).

Kot osrednje medpredmetne kompetence/veščine v tem dokumentu obravnavamo učinkovito in kritično mišljenje, sporazumevanje, sodelovanje ter ustvarjalnost. Digitalne kompetence, opredeljene kot zmožnost uporabe digitalnih orodij za optimiranje rezultatov pri reševanju različnih problemov, podpirajo omenjene osrednje veščine: olajšujejo sporazumevanje in sodelovanje, odpirajo nove možnosti za ustvarjalnost, omogočajo hitrejši dostop do informacij, kar spodbuja mišljenje, raziskovanje in odločanje, ter podpirajo samouravnavanje (npr. z uporabo e-listovnika). Prav tako kot digitalne kompetence preči preostale tudi zmožnost samouravnavanja, saj učenec uravnava tako lastno mišljenje kot sodelovanje, sporazumevanje, uporabo digitalnih sredstev itd., postavlja cilje, načrtuje strategije uresničevanja le-teh ter spremlja in vrednoti svoj napredek na omenjenih področjih.

Formativno spremljanje medpredmetnih kompetenc/veščin ob podpori digitalnih orodij

Spremljanje medpredmetnih kompetenc/veščin v razširjenem programu OŠ naj poteka v kontekstu filozofije formativnega spremljanja/vrednotenja ter uporabe razvojnega e-listovnika. Bistvo vseh teh praks je napraviti učenje eksplicitno in spodbuditi učenca, da prevzame nadzor nad svojim učenjem:¹¹ sodeluje pri oblikovanju ciljev učenja medpredmetnih kompetenc/veščin ter kriterijev uspešnosti, izvaja raznovrstne dejavnosti, ki mu omogočajo razvoj veščin, ter zbira dokazila o napredovanju, pridobi kakovostno povratno informacijo s strani učitelja in/ali sošolcev, reflektira svoje dejavnosti ter dosežke s pomočjo kriterijev uspešnosti ter po potrebi na novo opredeli svoje cilje. Vse omenjene dejavnosti lahko učitelj podpre z uporabo digitalnih orodij: učenec načrtuje, spremlja in vrednoti svoj napredek, tako pa izgrajuje razvojni elektronski listovnik, ki ga lahko opredelimo kot učenčev osebno elektronsko okolje, v katerem načrtuje, spremlja in vrednoti svoj napredek na različnih področjih (znanje, kompetence/veščine), zbira raznovrstne izdelke in dokazila, reflektira svoje delo ter komunicira z zainteresirano javnostjo (učitelji, sošolci, starši, vrstniki).

Na najsplošnejši, shematski ravni lahko proces formativnega spremljanja medpredmetnih kompetenc/veščin prikažemo v ciklu petih korakov, v katerih učitelj usmerja učence v razmišljanje skozi ključna vprašanja o kompetenci/veščini (na primeru argumentiranja):

¹¹ James in sod., 2006, str.1.

1) *ozaveščanje veščine* (Kaj je kakovostno argumentiranje? Kako več sem v tem trenutku v argumentiranju? Kaj je dobro sodelovanje? Kako sem do zdaj sodeloval z drugimi? Kaj je ustvarjalnost? Na katerih področjih sem ustvarjal? Itd.);

2) *seznanitev z nameni učenja in sooblikovanje kriterijev uspešnosti* (Kaj je cilj učenja argumentiranja? Kateri so kriteriji učinkovitega argumentiranja? Kaj bo dokaz, da v zvezi z nečim dobro argumentiram? Kako se naučim sodelovanja in komuniciranja v skupini? Kaj bi želel vaditi? Kateri vidik sodelovanja ali komunikacije bi želel izboljšati? Kako bom vedel, da res napredujem?);

3) *načrtovanje in udeležba v dejavnostih*, ki terjajo uporabo veščin ter *zbiranje dokazov* (Katere dejavnosti mi omogočajo učenje argumentiranja? Pišem argumentativne eseje, debatiram, analiziram in vrednotim argumente drugih, analiziram debate drugih ... Kaj bo dokaz, da postajam učinkovitejši? Kako lahko vadam učinkovito komuniciranje? V katerih situacijah lahko izboljšam sodelovanje? Kaj bom storil? Kdaj? Itd.);

4) pridobivanje *konstruktivne povratne informacije v skladu s kriteriji uspešnosti* od učitelja in od sošolcev (Kako učinkovito sem, glede na kriterije uspešnosti, argumentiral v tej debati, eseju ...? Kako sem, glede na kriterije uspešnosti, sodeloval v tej skupini? V čem sem bil dober? Kaj mi ostaja v izziv? Itd.);

5) *samorefleksija in samoevalvacija* (V tej debati mi je uspelo ... Pri tem skupinskem delu sem se izkazal v ... Predstavitev seminarske naloge je bila odlična v tem ...V izziv mi ostaja ... Glede na lastne ugotovitve in povratne informacije sošolcev in učitelja bom prihodnjič spremenil ...).

Ključni element procesa razvidnega učenja medpredmetnih veščin/kompetenc predstavlja kakovostna povratna informacija, ki jo učenec prejme od učitelja in/ali sošolcev v različnih fazah procesa učenja, kar potrjuje tudi več raziskav.¹²

Kriteriji uspešnosti razvoja medpredmetnih veščin in kompetenc

Pogoj za oblikovanje konstruktivne povratne informacije so kriteriji uspešnosti, s katerimi učitelj seznanil učence še pred samim učenjem ali pa jih učenci, na temelju analize odličnih ter šibkih izdelkov in praks, ustvarijo sami.

Soustvarjanje kriterijev uspešnosti napredka v veščini/kompetenci lahko poteka v dveh fazah: učenci sprva samostojno razmišljajo o tem, katere so sestavine veččega ravnanja (npr. veččega argumentiranja, učinkovitega sodelovanja in komuniciranja itd.), nato svoje ideje soočijo, končni seznam pa nastane v dialogu; učitelj doda vse bistvene kriterije, ki jih učenci niso navedli.

Primer seznama ciljev in kriterijev uspešnosti za veščine analiziranja, vrednotenja in oblikovanja argumentov

Cilji učenja:

Učim se:

- 1) analizirati in vrednotiti argumente;
- 2) oblikovati argumente.

Kriteriji uspešnosti analize argumenta:

¹² Hattie in sod. (2007, 2009) ugotavljajo, da ima le-ta enega najmočnejših vplivov na rezultate učenja in poučevanja.

- 1) Prepoznal sem sklep oz. trditev, ki jo zagovarja avtor.
- 2) V besedilu sem določil vse trditve, s katerimi avtor podpira svojo trditev (premise).
- 3) Presodil sem kakovost premis.
- 4) Presodil sem pomanjkljivosti v besedilu (zmote v argumentiranju, manjkajoče informacije).
- 5) Sprejel sem odločitev o tem, ali gre avtorju verjeti ali so potrebne dodatne informacije.

Kriteriji uspešnosti oblikovanja zdravega argumenta:

- 1) Jasno sem zapisal svoje stališče (trditve).
- 2) Navedel sem nekaj razlogov za sprejetje te trditve.
- 3) Navedel sem nekaj protirazlogov.
- 4) Povedal sem, zakaj so razlogi ZA močnejši od razlogov PROTI.
- 5) Opozoril sem na odprta vprašanja.
- 6) Vse trditve (razlogi, protirazlogi ...) so jasne.

V okvirju sta navedena primera analitičnih kriterijev uspešnosti, te moramo namreč nujno prilagoditi starosti učencev. Na primer: medtem ko je za mlajše učence dovolj, da nizajo razloge ZA in razloge PROTI trditvi, je za starejše učence pomembno, da vedo, kaj so dobri razlogi, ter to vedenje upoštevajo pri izgradnji argumenta.¹³

Podobno učitelj z učenci sooblikuje kriterije uspešnosti za druge veščine. Kriteriji uspešnosti na področju sodelovanja so odvisni od opredelitve kakovostnega sodelovanja in potencialno vključujejo:

Cilj učenja:

- Učim se sodelovati in biti konstruktiven član tima.

Kriteriji uspešnosti:

- 1) Ves čas aktivno sodelujem v skupinskih dejavnostih.
- 2) Prevzamem nalogo in jo opravi v skladu z dogovorom.
- 3) Prispevam ideje, izražam svoje mnenje.
- 4) Poslušam druge.
- 5) Spodbujam druge (tihe člane skupine), da izrazijo svoje ideje.
- 6) Prizadevam si, da v primeru razhajanja v mnenjih najdemo skupno rešitev.

Kompleksnost kriterijev je prilagojena starostni stopnji učencev, saj je pomembno, da jih učenci razumejo in ponotranjijo. Takšni kriteriji omogočajo oblikovanje konstruktivne povratne informacije sošolcem ter samoevalvacijo.¹⁴

Naj dodamo še primere kriterijev uspešnosti za spremljanje in razvoj veščin samouravnavanja učencev ter učinkovitega mišljenja.¹⁵

	Razred: 1.–5.	Razred: 6–9.
--	---------------	--------------

¹³ Rupnik Vec, T. (2015).

¹⁴ Več o oblikovanju konstruktivne povratne informacije v: Holzar Brunauer, A. in sod. (2016).

¹⁵ Rupnik Vec, T. in Sambolič Beganovič, A. (2016).

Samouravnavanje	<ul style="list-style-type: none"> - Vem, kaj zmorem narediti dobro in kje potrebujem pomoč. - Postavim cilj, določim korake uresničevanja ter ga uresničim. - Razmišljam o svojem učenju, razmišljanju in dejanjih in svoje misli zapišem. - Izdelke, ki mi ne uspejo, poskušam izboljšati. - V različnih veščinah si prizadevam biti vedno boljši. 	<ul style="list-style-type: none"> - Poznam svoja močna in šibka področja. - Postavljam in uresničujem različne cilje ter spremljam svoj napredek. - Razmišljam o različnih vidikih svojega razmišljanja, doživljanja in ravnanja ter ta razmišljanja zapisujem, saj iz njih lahko ubesedim nov cilj. - Povratna informacija učitelja in sošolca predstavlja izhodišče za moje nadaljnje ravnanje. - Razmišljam o svojem učenju ter ga poskušam izboljšati (uporabiti različne strategije učenja za višje dosežke).
Učinkovito mišljenje	<ul style="list-style-type: none"> - Rad sprašujem. - Postavljam dobra vprašanja. - Opazujem predmete in dogodke in jih znam opisati. - Povem, po čem so si stvari podobne ali različne. - Stvari in dogodke lahko razvrstim po podobnosti ali po vrstnem redu. - Iz tega, kar vidim, oblikujem sklep. - Stvari lahko presojam (vrednotim). - Znam se odločiti med dvema možnostma in navesti razloge za odločitev. - Razmišljam o tem, kako dober sem v neki nalogi oz. dejavnosti. - Spremljam svoj napredek in dosežke poskušam izboljšati. 	<ul style="list-style-type: none"> - Postavljam kakovostna vprašanja. - Predmete, pojave in dogodke primerjam in razvrščam v skupine na temelju vnaprej postavljenih kriterijev. - Na temelju opaženega izvajam preproste sklepe. - Na temelju podatkov o trendih sklepam o prihodnjih dogodkih. - Stvari, dogodke in pojave presojam in vrednotim po različnih kriterijih. - V situacijah odločanja presodim različne možnosti in upoštevam posledice vsake izmed njih, sprejemam odločitev. - Razmišljam o mišljenju ter učenju, spremljam in vrednotim svoj napredek ter si prizadevam za izboljšanje. - Kadar zavzamem stališče do nečesa, ga znam podpreti s kakovostnimi razlogi. - Zavedam se protirazlogov za svoje stališče, vendar le-to ohranim, če so razlogi v prid močnejši od protirazlogov.

Predstavljeni kriteriji uspešnosti so zapisani prvoosebno ter diferencirani glede na starostno stopnjo učencev. Kriterije uspešnosti učenci ponotranjijo, če so ubesedeni v jeziku, ki ga razumejo, oz. če so vključeni v proces oblikovanja kriterijev. Osrednja vloga učitelja pri tovrstni organizaciji učenja učencev je spodbujanje in vodenje učnega pogovora in spodbujanja refleksije v različnih fazah učnega procesa.¹⁶ Pomembno je, da učitelj v svoje poučevanje v različnih fazah vpleta dobra, primerno zahtevna vprašanja, ki služijo tako aktivaciji miselne angažiranosti učencev, ozaveščenemu napredku v smeri zastavljenih ciljev, sprotnemu preverjanju, ali učeči se razumejo, kaj se učijo, ter ne nazadnje k višji motiviranosti ob priložnosti raziskovanja različnih vidikov sebe v učnem procesu.

¹⁶ Hattie (2007), Marentič Požarnikova (2009).

S tovrstnim ravnanjem učitelj učencem namenja osrednjo, aktivno vlogo v učnem procesu, obenem pa implicitno izraža zaupanje v njihove sposobnosti, da sami raziskujejo in odkrivajo, ter jim prepušča odgovornost za učne rezultate, s čimer jih te veščine (prevzemanja odgovornosti za posledice svojih dejanj) tudi uči.

Prinaša tudi konkretne rešitve o tem, kako izvajati takšen pouk ob podpori različnih digitalnih orodij.

5 ZNANJA IZVAJALCEV

Dejavnosti razširjenega programa izvajajo učitelji, svetovalni delavci in drugi strokovni delavci.

V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole dejavnosti izvajajo:

- učitelj razrednega pouka (praviloma),
- vzgojitelj predšolskih otrok (vse dejavnosti razširjenega programa v 1. razredu, izvajanje vsebin umetnosti in vsebin koncepta interesne dejavnosti v 9-letni osnovni šoli),
- učitelj predmetnega pouka,
- specialni rehabilitacijski pedagog, socialni pedagog, pedagog, inkluzivni pedagog, psiholog, defektolog (delo z otroki s PP).

V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole dejavnosti izvajajo:

- učitelj razrednega pouka (praviloma vse dejavnosti, razen dejavnosti vsebin tehnika in tehnologija ter računalništvo, za dodatni tuji jezik pa mora imeti dodatna znanja s področja ustreznega tujega jezika),
- vzgojitelj predšolskih otrok (izvajanje vsebin umetnosti in vsebin koncepta interesne dejavnosti v 9-letni osnovni šoli),
- učitelj predmetnega pouka,
- specialni rehabilitacijski pedagog, socialni pedagog, pedagog, inkluzivni pedagog, psiholog, defektolog (delo z otroki s PP).

V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole dejavnosti razširjenega programa izvajajo učitelji predmetnega pouka (praviloma), strokovni delavci šolske svetovalne službe (npr. karierna orientacija, delo z nadarjenimi ipd., učenje učenja, socialna vključenost ...) in vsi drugi strokovni delavci, ki izvajajo vsebine koncepta interesne dejavnosti v 9-letni osnovni šoli.

6 SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE UČENČEVH DOSEŽKOV

Učenci v razširjenem programu nadgrajujejo, poglobljajo in širijo znanje, spretnosti in veščine, opredeljene v ciljih in standardih obveznega programa osnovne šole, kot tudi cilje področij razširjenega programa, ki jih posamezni učenec v okviru ponudbe šole avtonomno izbere glede na svoje potrebe, zmožnosti, interese, talente in/ali področja nadarjenosti. S tem učenec v razširjenem programu usvaja skupne cilje, ki so v okviru učne skupine identični, kot tudi njemu lastne oz. individualne cilje.

Kakovostno udejanjanje skupnih in individualnih ciljev temelji na *aktivni vključenosti* učencev v fazi načrtovanja, izvajanja, spremljanja in vrednotenja učnega procesa ter napredka. V ta namen uporabljamo *formativno spremljanje* (ang. *formative assessment*), ki je usmerjeno v celostni in optimalni razvoj učenca. Učinkovit sistem formativnega spremljanja pri učencih spodbuja razvoj zdrave in realne samopodobe ter odgovoren odnos do učenja in dela. S tem se vzpostavljajo pogoji za kakovostno sodelovanje in razvoj samoregulacije, kar je v inkluzivnem učnem okolju nepogrešljivo. Za celostno spremljanje učenčevega razvoja skozi osnovnošolsko izobraževanje uporabljamo mapo osebnih dosežkov, tako za evidentiranje in hranjenje dokazov o učenju kot tudi za procesno spremljanje in vrednotenje ter načrtovanje nadaljnjega razvoja posameznega učenca. Dokaze o učenju in učnih dosežkih učenec izbira v dialogu z učiteljem razširjenega programa, pri čemer sledita kriterijem, ki kar najbolj dokazujejo udejanjanje *skupnih in individualnih ciljev*. *Mapa osebnih dosežkov* tako predstavlja podlago za učenčevo samovrednotenje, (med)vrstniško in učiteljevo vrednotenje učenčevega napredka in dosežkov ter za oblikovanje priporočil za nadaljnje učenje.

Z večsmerno, spodbudno povratno informacijo, ki je temeljna za učinkovito formativno spremljanje, vzpostavljamo odprt učni prostor za optimalni in celostni razvoj učenca v posameznih razvojnih obdobjih kot tudi za učitelja mentorja, ki zagotavlja učencem ustrezno podpro. Pri tem je med učiteljem razširjenega programa, učencem in starši pomembno stalno izmenjavanje kakovostnih povratnih informacij glede učenčevega napredka, počutja in dela.

Enako kot poteka formativno spremljanje učnega napredka in dosežkov učencev, formativno spremljanje udejanjajo tudi učitelj razširjenega program oz. (so)razrednik, tim učiteljev razširjenega programa in celotni učiteljski zbor na posamezni šoli.

Viri

- Black, P. in Wiliam, D. (1998). *Inside the Black Box. Raising standards through classroom assessment*. London: School of Education, King's College Press. 5(1), 7–73.
- Black, P., Harrison, C., Lee, C., Marshall, B., Wiliam, D. (2003). *Assessment for Learning: Putting it into practice*. Buckingham: Open University Press.
- Black, P. (2010). The value of formative feedback and the problems of implementation in classroom dialogue and feedback on written work: practical and theoretical issues. V: M. T. Škraba (ur.), *Didaktika ocenjevanja znanja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning*. London: Routledge.
- Instance, D., Dumont, H. (2013). Smernice za učna okolja v 21. stoletju. V: S. Sentočnik (ur.), *O naravi učenja*. Ljubljana: ZRSŠ.
- OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes. [Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment](#)

7 SPREMLJAVA IN EVALVACIJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

Če je samorefleksija učitelja prvi pogoj za profesionalno učenje in razvoj, je samoevalvacija na nivoju različnih skupin ali šole kot celote prvi pogoj za zagotavljanje kakovosti in doseganja odličnosti v šoli (Brejc, 2014). S spremljavo in evalvacijo v tem kontekstu namreč mislimo dejavnosti, ki jih izvajajo zaposleni v šoli z namenom, da sistematično zbirajo raznovrstne podatke o procesu in učinkih razširjenega programa, jih analizirajo in načrtujejo spremembe v smeri nadgrajevanja, izboljševanja in doseganja (še) višje kakovosti.

Kakovostno izhodišče in smernice za samoevalvacijo šole predstavljajo standardi, kazalniki in samoevalvacijska vprašanja, opredeljeni v dokumentu projekta Vzpostavitev, dopolnitev in

pilotni preizkus modela ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti na področju vzgoje in izobraževanja (OPK Kakovost: Osnutek, jan. 2018), ki jih zaposleni v šolah aplicirajo tudi na proces in dosežke razširjenega programa. V tem kontekstu lahko preverijo/ugotavljajo/raziskujejo oz. samovrednotijo:

- kakovost razširjenega programa z vidika realizacije ciljev in načel razširjenega programa,
- kakovost razširjenega programa z vidika standardov in kazalnikov šolske klime in kulture,
- kakovost razširjenega programa z vidika standardov in kazalnikov profesionalnega delovanja in učenja učiteljev,
- doseganje ciljev in realizacije načel razširjenega programa z vidika pestrosti ponudbe vsebin po meri učencev,
- doseganje ciljev in realizacije razširjenega programa z vidika napredovanja in dosežkov učencev.

V kontekstu posameznega zgoraj omenjenega področja zaposleni smiselno raziskujejo in preprašujejo:¹⁷

1) *realizacijo ciljev in načel razširjenega programa:*

Primeri samoevalvacijskih vprašanj:

a) V kolikšni meri in s katerimi strategijami/aktivnostmi realiziramo posamezne cilje razširjenega programa, denimo:

- i. (cilj 1) učenci fleksibilno in avtonomno, z osebnimi in skupnimi cilji in pričakovanji usklajeno izbirajo dejavnosti razširjenega programa,
- ii. (cilj 2) učenci prevzemajo odgovornost za lasno učenje,
- iii. itd.¹⁸

b) Kje smo močni oz. kateri cilj učinkovito uresničujemo? S čim to dokazujemo? Kaj lahko izboljšamo? Kako?

c) Kako udeležujemo načela razširjenega programa? S čim to dokazujemo? V čem smo močni? Kaj lahko izboljšamo?

č) Kakšna je pestrost ponudbe razširjenega programa? Kaj so dokazi? S čim pestrost ponudbe vsebin in dejavnosti obogatimo?

d) Katere veščine razvijajo učenci v dejavnostih razširjenega programa? S čim to dokazujejo?

e) itd.;

2) *šolsko klimo in kulturo, vezano na razširjeni program*

Primeri samoevalvacijskih vprašanj:

a) Kako kakovostna je naša komunikacija z učenci ter med nami, učitelji, znotraj razširjenega programa? Katere so prednosti razširjenega programa pred obveznim programom in kako jih lahko na področju komunikacije izkoristimo? V kolikšni meri nam to uspeva? Kateri so dokazi?

b) Koliko priložnosti za odkrito izražanje mnenj imajo naši učenci znotraj razširjenega programa? Kateri so dokazi?

c) Kako negujemo kulturo pogovora? V čem smo močni in kje se lahko izboljšamo?

č) Kakšne dejavnosti za javnost pripravljamo v okviru razširjenega programa? Kaj nam to prinaša?

¹⁷ Spodnja vprašanja predstavljajo samo primere samoevalvacijskih vprašanj, ki jih je smiselno raziskati znotraj ugotavljanja kakovosti razširjenega programa. Šolski tim avtonomno preoblikuje in nadgrajuje zgoraj predlagana vprašanja.

¹⁸

- d) Kako spodbujamo vključevanje staršev in nekdanjih učencev v dejavnosti razširjenega programa? Kaj nam uspeva? S čim to dokazujemo? V čem se lahko izboljšamo?
- e) Kako zadovoljni so učenci in starši s ponudbo in izvedbo razširjenega programa? Kako pomembno nam je zadovoljstvo zaposlenih, staršev, učencev ...? Kako spremljamo zadovoljstvo in pri katerih deležnikih? Kako lahko vplivamo na zadovoljstvo z razširjenim programom?
- f) itd.;

3) *profesionalno delovanje in učenje učiteljev*

Primeri samoevalvacijskih vprašanj:

- a) V kolikšni meri in kako oblikujejo izvajalci razširjenega programa priložnosti za učence za razvoj prečnih veščin, kot so kritično mišljenje, sodelovanje in komuniciranje, ustvarjalnost, podjetnost in inovativnost, zmožnost samouravnavanja na različnih področjih itd.?
- b) Kako učenci, vključeni v razširjeni program, v teh veščinah napredujejo? Kakšne dokaze imamo na voljo o tem?
- c) Kako v razširjenem programu učitelji upoštevajo individualne razlike med učenci, predznanje, posebnosti, kognitivne sposobnosti, specifične potrebe in interese posameznega učenca? Kako jih upoštevam oz. kako prilagajam dejavnosti razširjenega programa posameznemu učencu?
- č) itd.

Navedeni so samo primeri vprašanj za samoevalvacijo različnih vidikov procesa in učinkov razširjenega programa. Razvojni tim, ki procese samoevalvacije spodbuja in usmerja, avtonomno prilagaja samoevalvacijska vprašanja ter instrumente za zbiranje podatkov, ki jih prevzame in prilagodi ali povsem samostojno oblikuje za lastni namen.